

BALKANLARDA TÜRK e-AĞIZLARI

Meşküre Mollava

Türk e-ağızları terimi ilk defa burada kullanılıyor. Manası şudur: başka ağızlarda rastlanılan *ä/e* fonemi bu ağızlarda yalnız *e* şeklinde tahakkuk eder; burada *ä* yoktur. Batı marjinal bölge Türk ağızlarında da *ä* yoktur. Fakat bu ağızlarda bazı kelime ve morfeplerde *ä* yerine *a* istimal edilir. Bu bakımdan Balkanlarda üç areal müşahede edilir:

	<i>a,e</i> areali	<i>e</i> areali	<i>ä/e</i> areali
Ms:	<i>gal-/gel-</i>	<i>gel'-</i>	<i>gäl'-</i>
	<i>ekmak/yekmak</i>	<i>ek'mek'</i>	<i>ekmāk' (fiil)</i>
	<i>el</i>	<i>el'</i>	<i>äl'</i>

e-ağızlarının yeri -bazı Batı marjinal Türk ağızlarına has leksikal ve sentaktik çizgiler taşımalarına rağmen- Merkez bölge Türk ağızları arasındadır. Buraya, Tuna boyunda Orjáhova (Ráh-va)¹, Pléven (Plévne), Loveč (Lofça), Intimán kasabaları ve Begléž (Beglész) (Pleven ilçesi), Bežánovo (Beçánova), Borima (Borma, Bárma), Loméc (Lomça), Ostréc (Usturça), Novoselo, Débnevo (hepsi Loveč ilçesi), Rozino (Ráhmanlı) (Plovdiv-Filibe ilçesi), Borimečkovovo (Yürükler) Pazarğik-Taşar Pazarcığı ilçesi köyleri Türk ağızları dahil olur.

Bu makalemizde Bozino, Borimečkovovo, Borima, Lomec, Ostrec, Beglež, Bežánovo, Plevne, Lofça Türk ağızlarını genel çizgileriyle ele alacağız. Borimayı 1957 de ziyaret ettik; Rozinoyu 1960 da. Borimečkovovo, Bežánovo ağızları hakkında malzemeyi Sofyaya misafir gelen birkaç karıkocadan aldık. Lomec, Ostrec, Beglež, Plevne, Lofça ağızları hakkında bilgiyi bize Riza MOLLOV, kendi halkiyat araştırmaları esnasında, bizim programımıza hususî yer ayırarak, temin etmiştir.

¹ Yer adlarını, önce bulgarca, beynelmilel transkripsiyonla, sonra türkçe şekilleriyle veriyoruz.

Bu mahallerden yalnız Plevne J. NEMETH tarafından ziyaret edilmiş ve bura Türk ağızı hakkında ilk malûmat onun Balkanlar-da Türk ağızları klasifikasyonunda verilmiştir².

I. FONETİK

1. Vokalizm

1. 1. Kısa vokaller : *a, e, ı, i, o, ö, u, ü*

1. 2. Uzun vokaller : *ā, ē, ı̄, î, ō, ȫ, ū, ǖ*

Uzun vokaller şu kelime ve mevzilerde belirir :

a) bazı arapça ve farsça ödünçlemelerde : *māna* (ar.), *yār* (fa.);

b) kontraksiyon neticesinde : *yollāni*, *yollarını*, *dişlēni*;

c) bir konsonun düşmesi veya ona takaddüm eden vokal tarafından asimile edilmesi veya monoftongezon neticesinde : *rāmet* < *rahmet* (ar.), *māşer* < *mahşer* (ar.), *dā* < *dağ*, *kū* < *küy/köy*;

d) *r* konsonu önünde *a* vokali, aynı hecede olmak şartıyla : *kār*, *vārmış* :

e) esası vokalle biten fillerin *-yo* lu şimdiki zaman takısı ile çekiminde bu vokal uzundur : *başlāyom*, *işlēyom*; aynı zamanın menfi şeklinde *-ma/-me* morfemlerinde vokal uzundur : *almāyom*, *bilmēyom*;

f) bir konsondan sonra gelen fonemlerin düşmesiyle, ondan evvel gelen vokal uzar : *sānsan*, *sanki* > *sanırsan*.

g) *-ki* iyelik ekinden evvel gelen vokal uzundur : *yanındāki* / *yanındaykı*,

h) ? aslı uzunluk : *yabāncı*, *gūnuk*, *boğuk*“ Rozino, *dōro*, *do-ru*“ Rozino.

2. Konsonantizm

Konsonlar : *b, c, ç, d, f, g, g', h, j, k, k', l, l', m, n, o, p, r,*

² J. N é m e t h, *Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens*, Sofia, 1956, s. 8.

s, ş, t, v/w, y, z, ³ q, ğ, ñ yoktur). Bu konsonların kıymeti standart dildekilerin aynidir.

Ekspresif konson uzunluğu : (h) *eppisi, äppansızdan, bittevi.*

3. Palato-veler vokal ahengi

Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež ağızlarında defektif yardımcı fiil, muhafaza edildiği takdirde, palato-veler vokal ahengine tabi tutulur : *vâr_ıdı, vâr_ımuş, vâr_ısa, vâr_ıkan, almış_ımuş, almış_ıdı, almış_ıkan.* Keza *-kan/-ken/-ka/-ke* gerundif takısı bütün ele aldığımız ağızlarda palato-veler vokal ahenge tabi tutulur : *almışkan, almışka, bilmışken, bilmışke, kızâncan, kızâncak çocukken.,,*

Bu ahenge tabi tutulmayan takılar :

- şimdiki zaman takısı (B. § 40. 1.).
- kısmen, ihtiyarî olarak *-dineyin* ulaç takısı (B. § 49) : *kaldineyin / kaldineyn* "kaldığı vakit";
- kısmen, ihtiyarî olarak ve bilhassa *y* yarım vokalinden sonra *-len/ -le/-nen/ -ne* ilgici : *suyte*;
- geniş zamanın I. ş. ç. menfi şeklinde : *karişméis/karişmâyıs.*
- Borima ağızında *-idik* ortaçimsı takısı (B. § 48) : *angı äy-dini.*
- Borimečkovo ağızında gelecek zaman : *alacim* (B. § 40. 3.).

4. Labial vokal ahengi

Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež ağızlarında defektif yardımcı fiil, muhafaza edildiği takdirde, labial vokal ahengine tabi tutulur : *yok_udu, yok_umuş, yok_usa, yok_ukan, okumuş_udu, gülmüş_üdü.*⁴

Borima ağızında *-idik* ortaçimsı takısı bu vokal ahengine de tabi tutulmaz : *annattı var çok uzun köprüydini* (köprü olduğunu).

³ Transkripsiyonda *g', k', l'* fonemlerine yalnız *a* vokali önünde yer verdik. Zira bu ağızlarda sinharmonizm yürürlükte ve palatal sınıflı kelimelerde *g', k', l'* işaretlerine lüzum yoktur.

⁴ Eckmann, s. 183. *yoğ udu, yok usa.* s. 184, 190 *yoğ ukan,* s. 183 *var ısa,* s. 184 *okur ukan, suçsuz ukan,*

5. Tenasüp (orantı, correspondance)

$\phi \sim i$: *meci ~ imece*⁵

$a \sim e$: *alma ~ elma, kārdaş ~ kardeş*

$a \sim ı$: *çalaş- Rozino ~ çalış-, karamca Begleż ~ karınca* (Rozino Borimečkovo: -san-“ -sın”, -sanıs“-sanız” -şahıs takılarında) : *alā-san, alāsanıs.*

$a \sim o$ (Rahmanlı, Borimečkovo : -alar “-yorlar” şimdiki zamanın III. ş. ç. u) : *dönmealar ~ dönmiyorlar.*

$e \sim a$: *boydey Begleż ~ boğday.*

$e \sim i$ (bazan -yor, -yo takıları önünde) : *dönmealar Rozino, Borimečkovo, déyor, görmeyor Bežanovo; Plevne, Begleż, Lofça* (Rahmanlı, Borimečkovo : -sen “-sin“ -senıs “-seniz“ -şahıs takılarında) : *gelé sen, gelésenıs; şemşek Borima ~ şimşek. eşe- Borima ~ işe,-nene,, “1. büyük anne; 2. nine“ Borimečkovo.*

$e \sim o$: *kaybel- ~ kaybol-*

$e \sim ö$: *beyle Begleż ~ böyle*

$i \sim a$: (Rozino, Borimečkovo : gelecek zaman takısı -ıcak ve II. emir kipinin II. ş. t. ve ç. şahıs takıları önünde) : *alıcak, alı-san ~ alasın, alısanıs ~ alasınız.*

$r \sim u$: *bıla- ~ bula-, bılanık ~ bulanık, sıva ~ suva, sıva- ~ suva-, bızā ~ buzağı, bıkā ~ bukuğı, yawrı ~ yavru, yımşa- ~ yumuşa-, yımırta ~ yumurta, bırda Begleż ~ burda*

$i \sim e$: (Rozino, Borimečkovo: gelecek zaman takısı -icek ve II. emir kipinin II. ş. t. ve ç. şahıs takıları önünde) : *gelicek, gelisen ~ gelesin, gelisenıs ~ gelesiniz. meci ~ imece*

$i \sim ı$: *kamış,, şeker kamışı“ Borima ~ kamış.*

$o \sim a$: *boba Rozino, Borimečkovo ~ boba*

$o \sim e$: *oş- Borimečkovo ~ eş*

$o \sim u$: *boyday Ostrec ~ buğday*

$ö \sim ü$: *gözel ~ güzel*

$u \sim a$: *tokuş ~ tokaç, buba Plevne, Lofça, Begleż, Borima, Bežanovo, Lomec, Ostrec ~ baba*

$u \sim ı$: *kaygu Rozino ~ kaygı*

⁵ Tenasüp işaretinden sona / ~ / edebî türkçeden alınan örnekler verilir.

u~o : uva~ova, buva~boğa boynus/z~boynuz, gūnuk Rozino~boğuk, kuvala~koğala-

ü~e : sürü Rozino~sürer (geniş zaman)

φ~v : ur~vur-

ç~c : geçik~gecik-

g~ğ : aga~ağabey, olagan~olağan, fotagraf~fotoğraf, éger, égel~eğer

g~b : gūnuk~boğuk

k~φ : oymaklı oymaklı Plevne~oymalı oymalı

l~n : düzül- "süslenmek"~düzün-

l~g : elemle/elemne Borimečkovo~elemge

l~r : ilenç Loveč~iğrenc

m~n : gurşum Rozin~kursun

n~φ : ūlen~öğle

-gan~gaç: utangan Beglež~utangaç

n~l : nor~lor

n~y (III. ş. iyelik takısı ve -lan/-nan/-len/-nen „ile“ arasında):
anasinnan „anasıyla“, dedesinnen „dedesiyle“

n~ğ : gūnuk Rozino~boğuk

n~r : kadan~kadar

b~f : pırıldak~fırıldak

r~f : örkelen-Rozino~öfkelen-

r~l : kıpıltılı (iş) Rozino~kıpırtılı

ş~ç : çepiş~çepiç (fakat sūtlaş<sūtli aş> standart t. sūtlaç)

t~k : kūnt Lomec, Beglež~kūnk, ayıtla~ayıkla-

v~ğ : avur~ağır, buva~boğa, kuvala~koğala-

v~y : büver Rozino~büyür (geniş zaman)

w~k : awşam Rozino~akşam

w~y : köw Beglež~köy

y~ğ : biyen~beğen-, dōruya Rozino~doruga (datif), boyday Ostrec, boydey Beglež~buğday, kār yayacak Bežanovo, Loveč, Pleven, Beglež, Ostrec~k. yağacak

y~k : ayşam Lomec, Plevne, Beglež (Rozinodo çingeneler)~akşam

in~e : *deyin* Rozino~*diye*

nd~md : *şimdi~şimdi*

y~yayı, ye~yeyi (II. emir kipinin esası vokalle biten fiillerinde ve menfi şeklinde): *başlayam~başlayayım, işleyem~işleyeyim, almayam~almayayım, bilmeyem~bilmeyeyim.*

6. Daralma

eğ, ey, eği, ehi, eh, eyi, eyü>î : *bîgir* Lomec, Bežanovo <*beygir, îl*-<*eğil, îlen*-<*eğlen, îşi*<*eğşi „ekşi“, *tîze*<*teyze, dîş*-<*değiş-, îlek* Lomec, Plevne <*leylek* (Rozino *lêlek*), *îsik*<*eğsik „eksik“ *sîrek*<**seğrek/seyrek, îri*<*eğri, zîtin*<*zeytin* (ar.), *îrem*„baş örtüsü, namaz baş örtüsü, <*ehram, kîf*<*keyf*„keyif“ (ar.), *mîdan*<*meydan, (h) îbe*<**heğbe/heybe* (sr.hr. *hègbe*) (ar.), *şîtan*<*şeytan* (ar.), *dînek*<*değnek, în*<*yeğîn, înil*-<*yeğnil*- „yeğni olmak“, *çîs/z*<*çeyiz*<*cihaz* (ar.), *İbolları*<*Eyüboğulları* (ar. t.), *pînir*<*peynir, dî*-<*değ-, gîr*-<*geğir-, pîda ol*-<*peyda ol-* *şî*<*şey* (ar.), *gîk*<*geyik, sîr*<*seyir, mîzin*<*meyzîn*<*müezzîn* (ar.), *yîcek/îcek*<*yiyecek, inge*<*yenge, dîl/dil*<*değil, Zînep*<*Zeynep* (ar.), *Mîrem*<*Meyrem<*Meryem* (ar.)

oğ, oğu>û : *dûdur*-<*doğdur*- „doğurtmak“ *ûraş*-<*oğraş-*„uğraşmak“, *dûru*<*doğru, ûra*-<*oğra-* „uğramak“, *umaç*<*oğmaç, bûl*-<*boğul-, sûk*<*soğuk, dû*-<*doğ-, dûr*-<*doğur*- (Beglež : *dôru, yôrt* „yağurt“, *ôrak*<*oğrak* „uğranılan (yer)“, *dôrult*-<*doğrult-, yôr*-<*yoğur-*, Plevne : *dôra*-<*doğro-*)

öğ, öy, öğü>û : *kû* Rozino, Borima, Borimečkovo <*köy, süle-/süle*-<*söyle, ûren*-<*öğren-, dû*-<*döğ-* (Ostrec, Beglež *dô-*), *ûsüs/z*<*öğsüz* Ostrec *ôsüs/z*), *bûle*<*böyle* (Ostrec *bôle*, Beglež *beyle*), *sût*<*söğüt, gûs*<*göğüs, ûsür*-<**öğsür-* „öksürmek“ (Ostrec *ôsür-*).

7. Kontraksiyon

ağı, aha, ahu, iha>â : *dât*->*dağıt-*, *yapâ*<*yapağı, lâm*<*lağım, dâ*>*daha, sân* „bakır sahan“<*sahan, lâna* (Borima *ulâna*)<*lahana, mâle*<*mahalle, pâ*>*paha, sâp*>*sahip* „sahip“, fakat *saybi, zârî* „muhtaç“<*zahırı*<*zahiri* Lomec, *kâr*<*kahir, bâşla*-<

bağışla-, *Zel'ā* < *Zeliha*, *Ulbe alçā* < *Filibe alçağı*
adar/adan > *ā*: *kā* < *kadar/kadan*

arı+konson > *ā*+konson, *eri*+ > *ē*+konson (-lar/-ler takısıyla):
yannānı > *yanlarını*, *yollānı* < *yollarını*, *kitaplāmızı* < *kitaplarımızı*,
ellēme < *ellerime*, *ekmeklēmizi* < *ekmeklerimizi*

aya > *ā*, *eye* > *ē* (esasî vokalle biten fiillerin gelecek zamanında ve bütün fiillerin gelecek zamanının menfi şeklinde): *başlācam* < *başlayacam*, *işlēcem* < *işleyecem*, *ālmācam* < *almayacam*, *bilmēcem* < *bilmeyecem*; *vel'āt* < **vel'ayat/vel'ayet* „vilâyet“ (ar.)

eni > *ē*: *bem* < *benim* ve *sēn* < *senin* Borima

iği > *ī*: *çīr-* < *çığır-*, *sīrtmaç* < *sığirtmaç*

ua > *ā*: *mālim* < *muallim* (ar.)

uğa > *ā*: *çoğa*, < *çocuğa*, *sucā* < *sucuğa* (uk la biten isimlerin datifinde)

uha > *ā*: *mārebe* < *muharebe* (ar.), *māctır* < *muhacır* „muhacir“ (ar.),
mākeme < *muhakeme* (ar.),

uhu/ohu < *ū*: *lūsa* < *luhusa/lohusa* (yun.)

üğe > *ē*: *küçē* < *küçüğe*, *sülē* < *sülüğe* (ük ile biten isimlerin datifinde)

üyü > *ū*: *būk/büyük*

Kelimeler arası kontraksiyonu

tō < *te o* „işte o“, *būn* < *bugün*, *cenāballa* < *cenābı Allah* (ar.), *cenābak* < *cenābı Hak* (ar.), *nēçi* < *ne için*, *cumērtesi* Rozino < *cuma ertesi* (ar. t.), *cumērtē* Borimečkovō, *nāptın* < *ne yaptın*, *öt'ankı* < *öte yankı*.

8. Haploloji

kāyna < *kaynana*: genitifte (ihtiyarî ve dinamik konuşmada):
yāuklusun yanına (< *yāuklusunun yanına*) Rozino, *kūlük insanın*
 (< *insanının*) *işi bitmes*. Borima: *erenner izin* (< *izinin*) *içine o suyu dökeris*. Borima: *bōm* < *babam* Borima (haploloji ve labializasyon).

9. Tonluluk

b *bunar~pınar*, *kübe~küpe* (datif)

- d* dan Rozino~tan, dâra- Borima, Bežanovo~tara, datlı~tatlı uzaldayım Rozino~uzatayım, düzeldeyim~düzelteyim, gözledeyim~gözleteyim, ısladayım~ıslatayım, kaynadayım~kaynatayım, aldadıp~aldatıp, annadıcı~anlatıcı, tütüdürüs Rozino~tütetiriz, okudur~okutur. gözlédin~gözletin
- g* gurşum Rozino~kursun, gârga~kârğa, gırbaç~kırbaç, gaval Beglež~kaval, çârgı~felék „cefa, fena kader“ Rozino~çark ı, felek
- z* (h)erkes/z kelimesi iki vokal veya vokalle konson arasında tonludur : (h)erkeze, (h)erkezi

10. Tonsuzluk

- ~ç- pençire~pencere
- k* kezele~gezele-, çokal~çoğal-, kazel Rozino~gazal, kalkı- Borima~kalğı-, (h)ankı Borima~hangi
- p* pelik~belik, pekle- Borima~bekle-, pekçi Borima~bekçi, pesle- Borima~besle-
- t* tolu~dolu (buz taneleri), tiken Borima~diken.

11. Tonlulaşma

- f*>*v* : Mistava Lomec<Mustafa
- k*>*g* : drâga „çalı“ Lomec<bulg. drâka
- p*>*b* : abrul „nisan“ Borima>bulg. april, babuç<papuç<fa. papuş
- s*>*z* : zebep Borima<sebep (ar.), faşizler<faşistler, turizler<turistler.

12. Tonsuzlaşma

- g*>*k* konça Rozino<gonça „konca“<fa. gonçe
- v*>*f* : tarâfi<terâvi Borima, mâfol<mâhvol-, Munaf Âmet>Manaw Ahmet, fartira „mesken“<bulg. kvartira Rozino
- z*>*s* : mâsen „izbe“ <mahzen (ar.) Rozino.

13. Palatallik

- misir* „mısır“ (Mısır (memleket); azerî : Misir „Mısır“). l'âyık, l'atın, sel'am, il'aç, fil'an, sal'â, l'âle, l'âzim, l'âkin, l'astik

ödünçlemelerinde *l* palatal, fakat *lamba*, *lāna* „lahana“, *laf*, *lakırdı*, *lām* „lağım“, *lābada*, *makbul*, *kabul* kelimelerinde veler, *Kemal*, *Bil'al*, *Cel'al*, *(h)alal*, *(h)al* kelimelerinde ise palatallık-velerik ihtiyarîdir, şahsîdir.

14. Velerlik

ufla-Borima~*üfle*-, *çızgı* Plevne~*çızgi*.

15. Palatalleşme

düa/*düva*/*dua*, *mürat* „murat“, *mūtaç* „muhtaç“-hepsi arap asıllı.

16. Velerleşme

cins „cins“ (ar.) Lomec. *hızmet*<*hizmet* (ar.)

17. Asimilasyon

17. 1. Vokal asimilasyonu

Progresif

e...e>*a...a* : *sıbranya* „toplantı“ <bulg. *sábranie*

e...a>*e...e* : *sefte*<*seftah* „siftah“ (ar.)

ü...i>*ü...ü* : *gülüstan* Rozino<*gülistan* (fa.)

Regresif

a...e>*e...e* : *sède* „yalnız“ Rozino<*sade*, *Seyde*/*Seide*<*Saide*-kadın adı

e...a...e>*a...a...e* : *barāber*<*berāber* (fa.) Rozino

i...a>*e...e* : *Elles/z*<*Ilyas* (ar.)

i...a>*ı...a* : *zından*<*zindan* (ar.), *nışan*<*nışan* (ar.)

ü...e...e>*e...e...e* : *merekep*<*mürekkep* (ar), Bezenovo

e... ö...e>*ö...ö...e* : *töböle*<*teböle* Lomec

Progresif-regresif

e...a...e>*a...a...a* : *barabar*<*beraber* (fa.)

a...e...a>*a...a...a* : *gazata*<*gazeta* (ital.)

e...a...e>*e...e...e* : *ferace*<*ferace* (ar.)

e...a...i>*e...e...i* : *zewdeli*<*zerdali* (fa.) Rozino, Lomec, Borima.

17. 2. Konson asimilasyonu

- cd*>*jd* : *Vijdan*<*Vicdan* (ar.) -kadın adı, *ejdāt/d*<*ecdat* (ar.)
çl>*şl* : *genşlik*<*gençlik*
ç...ş>*ş...ş* : *geşmiş*<*geçmiş* Borima, *hiş bişey*<*hiç bir şey* Rozino
çt>*şt* : *geşti*<*geçti*
h...r>*r...r* : *arantar*<*anahtar* (yoksa *anahtar*>*anā tar*> *anartar>
arantar?) (yun.)
h...n~n...n : *nāngı~hangı* Rozino
kt>*tt* : *mettep*<*mektep* (ar.) (şahsî)
ln>*nn* (muntazam) : *bunnarı*<*bunları*, *onnar*<*onlar*, *dinne*<*dinle-*
rl>*ll* : *bull'arı*>*burları*<*buraları* Borima, *îtiyallar*<*ihtiyarlar* Rozi-
no
s...ş>*ş...ş* : *şuşulna* „kurutma fırını“<*bulg. susiln'a*
vk>*fk* : *Şefket*<*Şevket* (ar.) -erkek adı, *şefkat*<*şevkat* (ar.), *zefk*<
zevk (ar.)
vn>*mn* : *Pilemne*<*Pilevne* (sl.)-Plevne kasabası
yl>*ll* : *gall'a*<*gayl'a* „gayle“ (ar.) Rozino.

18. Disimilasyon

- k...k*>*n...k* : *elentrik*<*elektrik* (yun.) Lomec
n...n>*l...n* : *ilisan*<*nisan* (süryanice) Borima, *filcan*<*fincan* (fa.)
r...r>*l...r* : *Selver*<*Serveer* (ar.) -erkek adı, *falfara*<*farfara* (ar.),
lüzg'ar<*rüzg'ar* (fa.) Beglež, *belber*<*berber* (ital.)
n...n<*n...m* : *nalım*<*nalın* (ar.)
r...r>*n...r* : *seknetar* „kâtip“<*bulg. sekretar* (şahsî) Ostrec
r...r>*y...r* : *yüzg'ar*<*rüzg'ar* Lomec
m...m>*n...m* : *nişamba*<*muşamba*<*muşamma* (ar.) Borima.

19. Labializasyon

- em*>*om* : *comāt*<*cemaat* (ar.)
ev>*uv* : *cu* (*v*) *ap*<*cevap* (ar.)
fi>*fü* : *Fülübe*<*Filibe* (yun.)
iv>*uv* : *Yuvan*<*bulg. Ivan* -erkek adı (hristiyan), *düver*<*düver-*
<*deyiver*- “demek“ Borima

- ok*>*of* : *doftor*<*doktor* (lat.) (şahsî) Lomec
on>*om* : *komsolstvo* „sefarethane“<bulg. *konsulstvo* Lomec
p...i>*b...u* : *abrul* „nisan“<bulg. *april* Borima
uh>*uv* : *arzuval*<*arzuhal* (ar.)
ve>*vü* : *vülüspet* „bisiklet“<bulg. *velosiped* [*velosipet*] (şahsî)
 Plevne
bi>*bö* : *böber* Borima<*biber* (lat.)

20. Delabializasyon

- ab*>*av* (kısmî delabializasyon) : *favrika*<*fabrika* (ital.) Bežanovo,
 Plevne, Ostrec, Loŕça
bu>*bi* : *birda*<*burda* Lomec
mu>*mi* : *Misa*<*Musa* (ar.) -erkek adı, *Mistava*<*Mustafa* Lomec
 (ar.) mısaf „Kuran,, <*müsaf*<*mushaf* (ar.), *pamuk*<*pamuk* (fa.)
pol<*pla* : *platika*<*politika* (yun.) (şahsî) Rozino
pu>*pi* : *piyka* „hindi“<bulg. *pujka* Ostrec
üm<*im* : *mālim*<*mālüm* (ar.) Beglež.

21. Epantez

- a* *kavarne*<*klarne* Ostrec
i *Kınacevu*<bulg. *Kn'aževo* -köy adı Borimečkovo, *biràva*
 „kapı tutamağı“<bulg. *bràva* Plevne
i *kiribit*<*kibrüt* (ar.) (şahsî) Rozino, *Pilemne*<bulg. *Pleven*,
Idiris/z<*Idris* (ar.) -erkek adı Lomec, *telgiraf*<*telgraf* (yun.)
d>*dr* : *Nadriye*<*Nadiye* (ar.) -kadın adı Beglež
k>*nk* : *şafank*<*şafak* (ar.) Rozino
t>*rt* : *gewşert-* (yoksa<*gewşelt*-?) Borima.

22. Protez

- l* önünde : *ilisan* „nisan“ Borima, *ulāna* „lahana“ (yun.) Borima.
h protetik : *hejdera* <*ejderha* (fa.) Rozino.

23. Fonem düşmesi

- a* *nèzman*<*ne zaman*, *ozman*<*ozaman*, *owkit*<*ö vakit*, *orda*<
orada, *burda*<*burada*, *àcba*<*acaba* (ar.)

- e *nèrye* < *nereye*
- ı *karlāna* < *karılarına*, *sırgan* < *ısırgan*, *yālnayakça* < *yālnayakça*; *alcam* < *alıcām*, *alcan* < *alıcān*
- i *birbirlēne* < *biribirlerine*, *izyet* < *eziyet* (ar.), *gelcem* < *gelicem*, *gelcen* < *gelicen*
- u *Garçin* < bulg. *Ugarçin* -köy adı *Beglež*
- ü *önne* < *önüne*.
- Vokal düşmesi vurgusuz hecelerde olur ve bilhassa dar vokallerdir düşen.

d *ne vakit gicen* < *gidecen* *Bezanovo*

f *Ülbe* < *Fülbe* < *Filibe* (yun.)

ğ (muntazam) : *āla* < *ağla-*, *yā* < *yağ*, *sā* < *sağ*, *yā* < *yağ*-, *ölum* < *oğlum*

h (kelime içinde ve sonunda muntazam düşmesine rağmen dil şuurunda yerini kaybetmemiştir; kelime başında teklifsiz bir muhitte düşer); *bāçe* < *bahçe* (fa.) *zāmet* < *zahmet* (ar.), *rāmet* < *rahmet* (ar.), *māşer* < *mahşer* (ar.) *māfol* < *māhvol*- (ar. t.), *ītiyar* < *ihtiyar* (ar.), *esā* < *esahh* (OT), *(h)afta*, *(h)ayır*, *(h)aber*, *(h)amam*, *(h)asta*, *(h)ava* *(h)atır*, *(h)ārman*, *(h)endek*, *(h)ep*, *(h)iç*, *(h)esap*

k *bral* „bırak!“ *Beglež*, *birādi* *Rozino* < *birāğdı (*Üsküp* *bragıldı*), *mübāre olsun!* < *mübarek* (ar.) *olsun* „tebrik ederim“ *mübārele* „tebrik etmek, kutlulamak“, *fatıra* „mesken“ < bulg. *kvartira* *Rozino*

l *bēki*, *bēkim* „belki“, *dī mi* < *değil mi*

m *kater* < *katmer* *Rozini*

n *sōra* < *sonra*, *bütüngü* < *bütün gün*, *nēçi* < *ne için* „niçin“, *īsan/insan* (ar.), *(-kan/-ken)* < *-ka/-ke* : *konusurka*, *gelirke* (ve *konusurken*, *gelirken*)

r (başka ağızlara bakarak, burada daha az kelime ve mevzilerde düşer) :

a) esası *r* ile biten fiillerin geniş zamanının dar morfemli şeklinde : *duru* < *durur*, *oturu* < *oturur*, *getiri* < *getirir*, *bitiri* < *bitirir*, *annattırı* < *anlattırır* „anlatır“

b) bazı fiillerin II. ş. t. I. emir kipinde : *otu!* < *otur!* *du!* < *dur!* (fakat *bur!* *dür!* *sür!* *ger!* *sor!* *ser!* *gör!*) :

c) *-yo* şimdiki zamanın takısında (B. § 40. 1.) :

d) ihtiyarî *-lar/-ler* çoğul takısında : *kızannā* <*kızanlar* „çocuklar“, *arabalālan* „arabalarla“, *traş olurlāmış*;

e) *arı, eri* sekanslarında (B. § 7);

f) bazı kelimelerde : *hâyı!* „hayır“ <fa. *nā hayr* (ar.), *zāy* „her halde; elbette“ <*zahir* (ar.), *bölce* „fasülye“ <*büğrülce*, *putret* „fotoğraf“ <bulg. *portret*, *kutlan* <*kurtlan* Rözino

ir sânsan „sanki“ <*sanırsan*

vā/u lā „Eflâk, Romen çingenesi“ <*valah/ulah* Lomec

s (nakli geçmişin II. ş. t. ve ç. unda) : *kırmişın* <*kırmişsın*, *kırmişınıs* <*kırmişsınız*

t (iki konsonla biten hecede, bu iki konsondan ikincisi t olduğu takdirde veya iki konson arasında) : *dos* <*dost* (fa.), *pos* <*post* *çifçi* <*çiftçi*, *yādes* „lades“ <*yādest* (fa.), *rasla* <*rastla* (fa. t.), *abdes* <*abdest* (ar.), *serbes* <*serbest* (ar.), *dürüs* <*dürüst* (fa.), *vésnik* „gazete“ <bulg. *véstnik*, *faşis/z* <*faşist*, *turis/z* <*futbolis* <*futbolist* „futbolcu“, fakat : *dostu*, *postu*, *dosta*, *posta*...

hi aleyse'ām <*aleyhissel'ām* (ar.).

24. Sadeleşme

bb > *b* : *mābet* <*muhabbet* (ar.)

kk > *k* : *dük'an* <*dükk'an* (ar.)

ll > *l* : *mālim* <*muallim* (ar.), *māle* <*mahalle* (ar.)

mm > *m* : *meramet ettir-*, „tamir ettirmek“ <*merammet* (ar.) (*h*)*amal hammel* (ar.) *temus/z* <*temmuz*

nn > *n* : *anaş-/annaş-* <*anlaş-*

rr > *r* : *kerat* <*kerrat* (ar.), *keret* <*kerret* (ar.)

ss > *s* : *aleyse'ām* <*aleyhissel'ām* (ar.)

tt > *t* : *yatır-* <*yattır-*, *yaptırtı* <*yaptırttı*

vv > *v* : *evel* <*evvel* (ar.)

25. Nazalizasyon

b > *m* : *māna*, „kusur, eksiklik : *māna bul-* kusur bulmak, ayıplamak“ <*bahane* (f. ar.)

26. Denazalizasyon

m > *b* : *cebre* <*cemre* (ar.) Borima.

27. Konsonantifikasyon

say < *sai* < *sahi* (ar.), *zayre* < *zahire* (ar.), *saybi* < *sahibi* (ar.).

28. Monoftongezon

Defektif yardımcı fiilin, takaddüm eden fiil veya işme ilhalkında meydana gelen diftong, monoftonglaşır: *durdūsa* < *durduy-sa*, *çocādı* < *çocuğaydı*, „oğlanaydı“. *kızādı* < *kızaydı*.

Başka hallerde: *lēlek* < *leylek* Rozino, *bōle* < *böyle*, *šōle* < *şöyle*, *ōle* < *öyle* Rozino, Ostrec, *bēgir* < *beygir* Borima, *Āşe* < *Ayşe* Borima, Lomec, *menēşe* < *menewşe*, „menekşe“ (fa.), *āşam* < *awşam/ayşam* „akşam“ Lomec, *gāri* < *gayri* Beglez, *dāre* < *dayre* < *daire* (çalgı) (ar.), *mūtū* < **müwtū* (*f* > *w* ?) / **mühtū* “müftü“ (ar.).

kaun, *kaus-*, *çaus*, *kauk*, *daul* gibi kelimelerde bir nevi diftong monoftonglaşarak, başka diftonga geçiş vardır: *kaun* < *kavun* (*vu-au*).

Kayıf. Asli kelimelerde belki daralma (B. §6) olmayıp doğrudan monoftongezon vardır: *kū* < *küy* (< *köy* değil), *ilen-* < *iylene-* (< *eğle-/eylen-* değil), *dū-* < *düy-/düg-* (< *dög-* değil). Keza *aya* > *ā*, *eye* > *ē* (B. §7), kontraksiyon yoluyla değil de, önce vokal düşmesi, monoftongezon neticesinde vuku bulmuş olabilir: *başlācam* < *başlaycam* < *başlayacam*, „başlayacağım“.

28. Metatez

bulg.am > *ma*: *Osmā* < *bulg.Osam* - nehr adı Lomec

br > *r...b*: *kiribit* < *kibrīt* (şahsi) (ar.) Rozino

gaç~cak: *salıngaç~salıncak*

k...ml > **l...mk* > *l...mg*: *islemgi* < **islemki* < *iskemli* (yun.) Borima

kıs~sık: *kısıl~sıkıl* - Beglez

lm~ml: *çölmek~çömlek*, *gölmek~gömlek*

lū > *ül*: *müsülman* < *müslüman* (ar. fa.)

n...l~l...n: *anıl~alın* Beglez Nevrokop *anıl*

n...r~r...n: *güvencir* Rozino ~ *güvercin*; Eckmann, s. 176 *gövencir*

re > *er*: *Hiderles/z* Rozino < *Hidrellez*

ro > *ur*: *Turyan* < *bulg. Trojan* - kasaba adı

ol > *lv*: *alvu* < *avlu* Beglez (yun.), *melvit* < *mevlit* (ar.) Lomec

30. Sandhi

Az inkişaf etmiştir: *dörd ay, Petory ayı,, / orak ayı* <bulg. *Petrov [Petrof]. -s/-z* lı kelimeler, kendilerinden sonra vokalle ve tonlu konsonla başlayan bir kelime gelirse ve aralarında bir telâffuz yakınlığı varsa, -z ile belirir.

31. Yotasizm

yesir <*esir* (ar.) (*yüzüm,, üzüm*“ Beglez kelimelerinde *y-* aslidir.

32. Kontaminasyon

teze yā <*tere yağı* (fa.t.) ve *teze,, yakında: tez*“ Rozino, Borimečkovo, *fırına* <*fırın* ve bulg. *furna* <ital. *forno* (lat.).

33. Analoji

uzalt-,, uzatmak“ Rozino *kısalt-* fiiline kıyasla mı, yoksa bir arkaizm mi?

34. Diğer, münferit değişiklikler

a>ı: *martıfal* <*martaval* (?)

a>e: *magiye* “*sihir*“ <bulg. *magija, canke,, can eriği*“ <bulg. *ganka* (t.) Lomec

e>i: *izyet* <*eziyet* (ar.), *tilegrāma,, telgraf*“ <bulg. *telegrāma* Lomec

i>e: *veran* <*viran* (fa.), yoksa orta fa. *veran dan mı? Borima

o>u: *zabulékar,, dış doktoru*“ <bulg. *zabolékar, ustafka* „istifa“ <

bulg. *ostaovka [ostafka], Kınacevu* <bulg. *Kn'azevo* - köy adı Bo-

rimečkovo, *putret* „fotoğraf“ <bulg. *portret, Usteç* <bul. *Ostec-*

köy adı Lomec, *dukument,, vesika*“ <bulg. *dokument, Turyan* <

bulg. *Trojan* - kasaba adı, *kumisya,, heyet*“ <bulg. *komisija*

ā>a: *savet,, şura*“ <bulg. *savet, sabranya,, toplantı*“ <bulg. *sabranie*

j>c: *bocuk,, Noel*“ <bulg. *bozik, Kınacevu* <bulg. *Kn'azevo* - köy adı Borimečkovo

l>r: *kirit* <*kilit* Beglez

l>v: *kavarne* <*klarne* Ostrec

n>y: *bey adem* <*ben-i adem* (ar.) Rozino

r>l: *égel/éger, tāmīl ettir* <*tāmīr* (ar.) Rozino, *pēlis/z* <*perhis* (fa.)

Rozino

r>n: *mantufal* < *martufal*, „martaval“ (? ödünçleme) Beglez
r>w: *zewdeli* < *zerdali* (fa.) Rozino, Lomec, Borima
v>f>h: *mehit*, „ölü“ < *mefit < *mevt*, „ölüm“ (ar.) Rozino ; Nevrokop
mihit
bulg. *c(=ts)>ç*: *Usteç* < bulg. *Ostec* - köy adı Lomec.

35. Konservasyon

ar. *a kal'a*, „kale“ (folklor dilinde), *gall'a*, „kayle“ Rozino, *alal* „helal“,
hökümat, „hükümet“, *bāsıratlık* (OT *basiret*, „kalb gözüyle görme“),
anteri, „1. erkek dış gömleği; 2. şalvar veya don üstüne giyilen
kadın bulüzü“ < ar. *anteri* (Arap masallarında *Anter* adını taşıyan
kahramanın adından), *acami*, „acemi“ *rasul* „resul“ Borima
fa.e (farsça yoluyla geçen arabizmlerde): *sefā*, „safa“, *fekat*, „fakat“,
ehāli, „ahali“, *galet*, „galat“

ar. *i timar*, „timar“; *timar et-*, *bazi*, „bazi“, *Riza*, „Rıza“, *patlican*,
patlıcan“ Beglez

fa. *o>u* : *duşman*, „düşman“

fa. *o ? Yonus/z*, „Yunus“ (ar.)

yun. *o Istanbul*, „Istanbul“

fa. *o>ö* : *hökümat*, „hükümet“ (ar.)

ar. *u musāfir*, „misafir“ (Samy-Bey *musāfir*) < ar. *musāfir*

t. *u tomuruk*, „tomruk“ Rozino

Kayit. *kılabından*, „kılaptan“, başka ağızlarda *kılabadan*, sr.
hr. *klobadan* kelimesi bir ödünçleme olacak, Škaljič'e göre o, ar.
gullāb, „kuka“ sözünden gelir. Belki bir arapça dialektizmdir.

fa. *ç konça*, „gonca“ Rozino < fa. *gonçe*

fa. *d darçin*, „tarçın“ (Samy-Bey *dār-çin*) < fa. *dārçin*

ar. *g gavas/z*, „kavas“ (OT *gavas*, „1. yardım; arka; 2. (Tas.) aziz-
lerin başlarında olan üç kişiden her biri“)

isp. *g gırnata*, „kırnata“ < isp. *Granada* - şehir adı

lat. *g gaytan*, „kaytan“ < yun. *gaetanon* < lat. *gaitanum*, „kolan, kayış“,
guruş, „kuruş“ < alm. *groschen* < lat. *grossus* : *denarius grossus*

„13. asırdan sonra kesilmeye başlayan bir sikke bireyi“

rus *g taliga*, „talika“ < bulg. *taliga* < rus *teléga*

t. *g çalgı*, „çalı, çalı süpürge“ Beglez

t. *k uyku-*, „uyumak“ Loveč

art. *t keret*, „kerre“

fa. *y yādes*, „lades“ (Samy-Bey *yades*) < fs. *yād-est*
 eski fa. *z cāzi nenecik*, „cadı kadın“, (*ruhu*) *şaz olsun*, r. *şad ol-*
sun“ Nevrokop *cazi, rui şaz olsun*; Razgrad *cāzi, şās*, „şad“⁶.

36. Vurgu

Standart dildeki vurgu hususiyetlerinden başka, kayda değer çizgi: bazı konkre manalı kelimelerde vurgu baritoniktir: *gārga*, „karga,, *téncere*, *çérge*, *ōya* Lomec.

Vurgunun fonolojik rolü: *géne*, „yine“: *gené*, „ise“.

II. MORFOLOJİ

37. İsim

37. 1. İsmın halleri

Standart dilde olduğu gibi. Fark, *k* ile biten kelimelerde kontraksiyonun daha kuvvetli olmasındadır:

nom. <i>yaprak</i>	<i>inek</i>	<i>erik</i>	<i>sarık</i>	<i>çotuk</i>	<i>sülük</i>
gen. <i>yapran</i>	<i>inēn</i>	<i>erīn</i>	<i>sarīn</i>	<i>çotūn</i>	<i>sülūn</i>
dat. <i>yaprā</i>	<i>inē</i>	<i>erē</i>	<i>sarā</i>	<i>çotā</i>	<i>sülē</i>
ak. <i>yaprā</i>	<i>inē</i>	<i>erī</i>	<i>sarī</i>	<i>çotū</i>	<i>sülū</i>

Eskiden *ğ*, *h*, *y* ile biten isimlerin çekiminde keza fark vardır:

<i>yā</i> „yağ“	<i>kū</i> „köy“	Rozino, Borima. Borimečkovo <i>pādišā</i> „padişah“
<i>yān/yāyin</i>	<i>kūn/kūyün</i>	<i>pādišān/pādišāyin</i>
<i>yāya</i>	<i>kūye</i>	<i>pādišāya</i>
<i>yāyi</i>	<i>kūyü</i>	<i>pādišāyi</i>

37. 2. İyelik

Standart dilde olduğu gibi. Fark, *k* ile biten ve eskiden *ğ*, *y*, *h* ile biten kelimelerin III. ş. t. ndedir: *yaprā* „yaprağı“, *inē*, *erī*, *yā/yāsı*, *pādišā/pādišāsı*, *kū/kūysü/kūsü*

38. Zamir

Borima ağzında: *bēm* „benim“, *sēn* „senin“.

Belirsiz zamirler: *bazisi* „kimi“, (*h*)*episi*, (*h*)*epsimis/z* „hepi-

⁶ J. Eckmann, *Razgrad Türk ağzı, Türk dili ve tarihi hakkında araştırmalar*“, I, Ankara, 1950, s. 14.

miz“, (h)epsinis/z „hepiniz“, (h)epsileri ; (h)epimis/z, (h)epinis/z, (h)epsi ile paralel olarak kullanılır : (h)epici, (h)epicimis/z, (h)epicinis/z; (h)epicē „hepsi“ Lomec.

39. Fiil

39. 1. Şahıs kategorisi

Borima ağzında I. ş. t. şahıs takısı *-in/-in/-un/-ün* olup, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, II. emir kipinde belirir : *alıyon/alıyorun, alırtın, alayın*. Rozino, Borimečkovoda II. emir II. ş. t. ç. ş. takıları */san/-sen,-sanıs/-senis* dir.

40. Haber kipi

40. 1. Şimdiki zaman

-iyor Borima, Bežanovo, Plevne, Beglež, Lofça, Lomec

alıyorum/Borima alıyorun

alıyorsun

alıyor

alıyorus

alıyorsunus

alıyorlar

-ıyo Rozino, Borimečkovo, Borima (keza Debnevo, Doburdan)

alıyom/Borima alıyon

alıyon/Borima alıyosun

alıyo

alıyos

alıyosunus

alıyalar/Borima alıyolar

-ıytı Rozino, Borimečkvo

alıyım

alıysın

alıytı

alıyıs

alıyısınıs

alıyılar

Menfi şekilleri : *almayorum; almıyom; almāyım, almāyın* „almıyorsun“.

40. 2. Geniş zaman

Esası *r* ile bitip de dar vokalli geniş zaman meydana getiren fiillerin morfemi *-i/-i/-u/-ü* dür :

aldırım/Borima aldirin „aldırırım“, *oturum/Borima oturun*
aldırısın

aldırı

aldırıs

aldırısınıs

aldırılar

bū- „büyüme“ Rozino, *sür-* Rozino ve *gir-* fiillerinin geniş zaman morfemleri standart dildekinden farklıdır : *büver* „büyür“
giri „girer“, *sürü* „sürer“.

40. 3. Gelecek zaman

alıcām/alcām/Borima alıcan/alcān/Borimečkovo alacīm/alcīm/ala-
cīm/alcīm bilicem, sorucām, ölucem

alıcan/alcān/alıcāsın/alcāsın/ Borima alıcāsın/alcāsın

alıcak/alcak

alıcās/alcās

alıcānıs/alcānıs/alıcāsınıs/alcāsınıs/ Borima alıcāsınıs/alcāsınıs

alıcaklar/alcaklar

Esası vokalle biten fiillerin çekimi : *başlācam, işlēcem, okūcam.*
bürūcem.

Menfi şekli : *ālmācam.*

40. 4. Şuhudi geçmiş

Standart dilden farklanmaz : *brādım, brādın...* „biraktım, bıraktın“ Beglež, Rozino.

40. 5. Nakli geçmiş

almışım

almışın

almış

almışık/Plevne, Bežanevo almışıs

almışınıs

almışlar

Kayıt. Nevrokop ağzında ve diğer Batı marjinal bölge ağzlarında olduğu gibi, bu zaman, bazan *müphem geçmiş zaman* rolü-

nü oynar. Meselâ : *ooş aslânnan kaplanım ooş, ben sizi bu gün için bakmışım „yürü aslanım, yürü kaplanım, ben sizi işte böyle bir gün için yetiştirdim“*. Rozino; *ben koyun da otlatmışım*. „benim koyun otlattığım da var/ otlattığım da olmuştur“ Borimečkovo; *kızanım küçüкке, kaç gece uyumadın sabâlamışım*. Plevne.

40. 6. I. tamamlanmamış geçmiş zaman (imperfectum)

alıyordum   *alıyodum*

40. 7. II. tamamlanmamış geçmiş zaman

alıydım „alırdım“ *fetva veriydim, çok türkü çarıydım; tokuşlardık „tokuşlardık“* Rozino, Borimečkovo daha *alır ıdım*.

40. 8. I. plus-que-parfait

Standart dilden farklanmaz : *aldıydım/aldıdım/aldımdı/Rozino*, Borimečkovo daha *aldım ıdı*.

40. 9. II. plus-que-parfait

almıştım/Rozino, Borimečkovo daha *almış ıdım*
almış ıdın
almış ıdı

40. 10. Geçmişte gelecek zaman

alıcaydım/alıcādıđm/alcāydım/alcādıđm/alacāktım/ Rozino, Borimečkovo daha *alıcāk ıdım/alcāk ıdım/* Borimečkovo daha *alacıdığm*

Menfi şekli : *ālmācaydıđm/ālmācādıđm/ālmayacaktım/* Rozino, Borimečkovo daha *ālmaycak ıdım/ālmıcak ıdım/* Borimečkovo daha *ālmācīdıđm*.

40. 11. Geçmişte vuku bulmamış zaman

Standart dilden farklanmaz : *alaydıđm*

Menfi şekli : *almādıđm*.

41. Şart kipi

41. 1. Şart kipinin şimdiki zamanı

alıyorsam   *alıyosam*   *alıysam*

41. 2. Şart kipinin geniş zamanı

Standart dilden farklanmaz : *alırsam*

Esası *r* ile biten fiillerde : *aldırısam, oturusam, götürüsem.*

41. 3. Şart kipinin gelecek zamanı

alıcāsam/alıcaysam/alcāsam/alcaysam/alacaksam Rozino, Ostrec, Borimečkovo, Beglež daha *alıcak_ısam/alcak_ısam/* Borimečkovo daha *alacısam.*

Menfi şekli : *almācāsam/almaycāsam/almaycaksam/* Rozin ... daha *almācak_ısam/almaycak_ısam/* Borimečkovo daha *almācīsam*

41. 4. Şart kipinin şuhudî geçmişi

aldıysam/aldımsa/ Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha *aldım_ısa.*

41. 5. Şart kipinin nakli geçmişi

almışsam/ Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha *almış_ısam.*

42. Dilek-şart kipi

42. 1. Dilek-şart kipinin şimdiki zamanı

Standart dilden farklanmaz : *alsam, alsan, alsa.*

42. 2. Dilek-şart kipinin şuhudî geçmiş zamanı

alsäydım/alsädım/ Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha *alsäm_ıdı.*

42. 3. Dilek-şart kipinin nakli geçmiş zamanı

alsäymışım / alsāmışım / alsāmımiş / Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha *alsäm_ımış.*

43. Rivayet kipi

43. 1. Rivayet kipinin şimdiki zamanı

alıyormuşum   alıyomuşum   alıymışım

43. 2. Rivayet kipinin geniş zamanı

alıymışım „alırmışım“

Esası *r* ile biten fiillerde : *aldırımıştım, oturumuştım.*

43. 3. Rivayet kipinin gelecek zamanı

alıcāymışım/alıcāmıştım/alcāymışım/alcāmıştım/alacakmışım/ Rozino, Borimečkovo daha *alıcak_ımıştım/alcak_ımıştım/* Borimečkovo daha *alacımışım.*

43. 4. Rivayet kipinin geçmişte vuku bulmamış zamanı
alaymışım/ Borimečkovo alīmıştım.

Menfi şekli : *almāmıştım/ Borimečkovo almīmıştım.*

44. Gereklik kipi

44. 1. Gereklik kipinin I. şimdiki zamanı

Standart dilden farklanmaz : *almalıyım/ Borima almalıyın.*

44. 2. Gereklilik kipinin II. şimdiki zamanı

Başlıca genç neslin konuşmasında, *ʔazım* ve II. emir kipiyle meydana getirilen yeni bir zaman müşahede edilir (bulgarcadan morfolojik kalk) : *ʔazım alayım*

„ *alastın*

„ *alsın*

Menfi şekli : *ʔazım dīl alayım.*

ʔazım kelimesiyle fiil arasına başka kelimeler de girebilir :
ʔazım géne git-sin.

44. 3. Gereklilik kipinin I. şahudi geçmiş zamanı

Standart dilden farklanmaz : *almalıydım/ Borimečkovo daha almalıđım.*

44. 4. Gereklik kipinin II. şahudi geçmiş zamanı

ʔazımdı alayım/ Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha ʔazım-ıdı alayım.

Menfi şekli : *ʔazım dīldi alayım/ Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha ʔazım dīl-ıdı alayım.*

44. 5. Gereklik kipinin I. nakli geçmiş zamanı

Standart dilden farklanmaz : *almalıymışım/ Borimečkovo alma-līmıştım*

44. 6. Gereklik kipinin II. nakli geçmiş zamanı

ʔazımmış alayım/ Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha ʔazım-ımmış alayım.

Menfi şekli : *ʔazım dīlmış alayım/ Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha ʔazım dīl-ımmış alayım.*

45. I. emir kipi

II. ş. t. *al*II. ş. ç. *alın* (*alınıs* yalnız folklor dilinde).Menfi şekli : *alma, almayın*

46. II. emir kipi

Bulgarcaya müşabih olarak, Batı marjinal bölge Türk ağızlarında iki emir kipi vardır : biri noksan, öteki tam.

*alayım/Borima alayın**alasıñ**alsın**alalim**alasıñıs**alsınnar*Esası vokkalle biren fiillerde : *başlayam, işleyem, okuyam*

I. ş. t.

başlülüm, işlëlüm, okülüm I.ş.ç.

47. Ortaç

Standart dilden farklanmaz : *ālıyan/ālayan, gülen : akar (su), gelecek (sene).*

48. Ortaçımı (pro-participle)

Standart dilden farklanmaz : *aldım odun, geçecēm/geçiçēm sokak/ Borimečkovo daha geçeci m.**-ıdık* (<ı-defektif yardımcı fiili+*-dık*) ortaçımı takısı, geniş zaman ortacıma eklenerek, yeni bir ortaçımı meydana getirir, ki bu yalnız akuzatifte mevcuttur : *nerde oturdūnuzu bilmem* „nerde oturduğunuzu/oturmakta olduğunuzu bilmem“ Rozino; *sabā olurdūnu sülediler* „sabah olmakta olduğunu söylediler“. Plevne; *gelirdinizi annamadık* „gelmekte olduğunuzu anlamadık“. Lomec.

49. Ulaç

-kan/-ken/-ka/-ke/ Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha *ıkan/iken/ukan/üken/ıka/ıke/uka/üke,-ken* (bütün ağızlarda) : *alırkan, alırka, alırıkan, okurkan, okurka, okumuşkan, okumuşka.*

Kayıt. Şimdiki zaman ortacı üzere bu ulaç kurulmaz (*alıyorkan* yok).

-*kaydın* / -*keydin* „ken“, „-dığı zaman“ (bütün ağızlarda) : *härmanar dü lürkaydın çayır toplayamı olur*. Rozino

-*dınayın* / -*dineyin* / -*dunayın* / -*düneyin* / -*tinayın* / -*tineyin* / -*tunayın* / -*tüneyin* „ken“, „-dığı vakit“ (bütün ağızlarda) : *hayvanı sabana koştunayın o günü, başı döner*. Borima; *öle dedineyin, çocuk düşünceye varmış*. Rozin;

-*dıyan* / -*diyen* / -*duyan* / -*düyen* / -*tıyan* / -*tiyen* / -*tuyan* / -*tüyen* -*dıyan* ın kısaltılmış şekli (bütüd ağızlarda) : *dünü bozduyan, ha demiş...* Rozino : *adam eve geldiyen heppicini sülemiş*. Lomec:

-*dān* / -*dēn* / -*tān* / -*tēn* -*dıyan* ın kısaltılmış şekli (bütün ağızlarda) : *Hiderleze yirmi sekis gün kaldān yılan günü olur*. Borimeckovo;

-*dıyanı* / -*diyenı* / -*duyanı* / -*düyenı* / -*tıyanı* / -*tiyenı* / -*tuyanı* / -*tüyenı* -*dınayın* + -ı (bütün ağızlarda) : *bir kıs çizini bitirdiyeni inesi kırıldı mı, kocaya gidecek derler*. Rozino;

-*ınca* / -*ince* / -*unca* / -*ünce* „-incaya kadar“ (bütün ağızlarda) : *orda bayılınca āmin etmek var*. Borima.

-*ınca* / -*ince* / -*unca* / -*ünce* + *kadar* / *kadan* / *kā* „-ınca“ : *onu görünce kadar düşünceye varmış*. Rozino;

-*incaya* / -*inceye* / -*uncaya* / -*ünceye* + *kadar* / *kadan* / *kā* „-ınca“ : *ha deyinceye kadan at fırlamış*. Rozino;

-*alak* / -*elek* „-arak“ (bütün ağızlarda) : *bāralak gitti*. Rozino;

-*alaktan* / -*elekten* „-arak“ (bütün ağızlarda) : *bāralaktan gitti*. Rozino;

-*dī* / -*dī* / -*dū* / -*dū* + iyelik takıları + *kerette* „-dığım, -dığım...gibi“ (bütün ağızlarda) : *içeri ayānı attim kerette bir el uzandı*.

„ayānı attin „ „ „ „ ...“

-*dıkça* / -*dekçe* / -*dukça* / -*dükçe*... standart dilden farklanmaz ;

-*ıp* / -*ip* / -*up* / -*üp* standart dilden farklanmaz.

Kayıt. -*dınayın*. -*dıyanı*. -*dān* ulaçları defektif yardımcı fiilinin III. ş. t. morfemlerini alır : *kış geldiyendi*. „kış geldiği vakit idi / vakit oldu“; *kış geldiyenmiş, kış geldiyense, o başka iş*. (bütün ağızlarda).

50. İsim fiili

50. 1. I. şimdiki zaman

Standart dilden farklanmaz. Yalnız Borima ağızında I. ş. t. -*ın* / -*in* / -*un* / -*ün* dūr : *ben anayın* „ben anayım“.

50. 2. II. şimdiki zaman

Şahıs takıları almaz : *ben ana, sen ana, o ona, biz ana, siz ana, onnar ana; ben onun can tizesi.* Rozino.

50. 3. Şuhudi geçmiş

kuldum/Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha kuludum.
Vokalle biten kelimelerde kontraksiyon zuhur eder : *anādım/ anāydım.*

50. 4. Nakli geçmiş

kulmuşum/Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha kulmuşum
kulmuşun
kulmuş
kulmuşuk/ Plevne, Bežanovo kulmuşus
kulmuşunus
kulmuşlar.

50. 5. Şart

kulsam/Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha kulusam.

50. 6. Ortaçımsı

-*ıdık* ortaçımsı takısı isme de eklenir : *unuttum nāsıldıynı* (nasıl olduğunu). Rozino; *onun bizdendini annamadım* („bizden olduğunu). Borima. Bu takı Borima ağızında vokal ahenklerine uymaz. Burada yalnız palatal, gayri labial vokal şekli mevcuttur : *angı aydını* (ay olduğunu) *devermem* (söyleyemem) *sana. annattı var çok uzun köprüydini* (köprü olduğunu).

50. 7. Ulaş

-kan/-ken/-ka/-ke/ Rozino, Borimečkovo, Ostrec, Beglež daha.ıkan.. :
kulkan/ Rozino...daha kulukan.

51. Zarf

51. 1. Yer zarfları

birda „burada,, Lomec, *birayı* „buraya“ Lomec, *orayı* „oraya“, *burayı* „buraya“, keza *buraya, oraya, burıya orıya.*

51. 2. Zaman zarfları

şindi, şindik, şincik, teşindi, teşindik, teşincek, teşindicik, teşindicek, ozman, owkıt, (h) açan, bildır „geçen sene“, *bazi* „bazan“, *bazi kere* „bazan“, *çoktandan* „çoktan“, *kimi* „bazan“, *araberi* „vakit, vakit“, *kimi kere/kim kere* „bazan“, *artık, artıkın* „artık“, *ilerkisi* „geçen“ : *ilerkisi awşam* „geçen akşam“ Rozino, *birankere* „bir hangi defa“, *yazlayın* „yazın“ Borima, *kışlayın* „kışın“ Borima, *gāri* „gayri“ Bežanovo, *ilkin* „önce“, *azdan* „az vakitten“ : *azdan Zel'a* o ne vakitin Zelihasıdır o“

āşamnayın „akşamleyin“ Borima, *ezelden, biri, evel ezelden.*

51. 3. Tarz zarfları

beyle „böyle“ Beglez, *ayretten* „ayrıca“, *ayriyeten, tabim* „tabî“ Borima, *kolaylıkla* „kolayca“, *tamınna* „nasıl lâzımsa; gerektiği gibi“ : *tamınna üşümüş, (h) émgene* „hep gene“ : mutlak“ : *hémgene yemléris bir kere (h) ayvannarı senede*. Borima, *zatu* „zaten“, *mısmıl* „nasıl lazımsa“, *yek başına* „yalnız“ ; *yek başına dıl* o. Borima, *tézel-den* „çabucak“, *ayakça/Borima ayakçak, oturukça/Borima oturukçak, hökümatca/Borima hökümatçak.*

51. 4. Tarz zâmir zarfları

Borima : *béncek* „bence“, *séncek* „sence“, *bisçek* „bizce“, *sisçek* „sizce“, *onnarcak* „onlarca, onlara göre“.

51. 5. Miktar ve derece zarfları

dā/tā „dağa“, *séde* „yalnız“ Rozino, *sélcik* „biraz“ : *eski zaman aylarından selcik çakārdık*. Rozino, *azdanas* „biraz“, *acık* „azıcık“, *azacık* „biraz“, *okācık* „okadarcık“, *bukācık* „bukadarcık“, *(h)épten* „büsbütün“, *(h)éptene, bitevi* „büsbütün“, *okān* „okadar“ Borimečkovo, *bukān* „bukadar“ Berimečkovo, *çokçası* „ekseriyetle“, *birercik birercik* „birer birer“ : *bir kızan bulaşlaycak birercik birercik çıkarmā yüzükleri*. Rozino; *bayā* „epey“, *azbuçuk* „biraz“.

51. 6. Sorgu zarfları

néşil „nasıl“ Ostrec, *nekā/néka* „nekadar“, *nas, nası, nasıl, néci* „niçin“, *ne takım* „nasıl“, *nézman, néwkıt, nē* „niye, niçin“, *nelik* „niye“ : *beyas kıza nelik aklık?* Beglež.

51. 7. Sebep ve maksat zarfları

onušta/onuştan, „onun için“, *tonušta/tonuştan*, „işte onun için, işte o sebepten“, *tōndan* „işte ondan“.

51. 8. Tahmin zarfları

béki, békim, bélki, bélkim, zāyı „1. zahir; herhalde: 2. elbette“, *sansan*, „sanki“, *allālem*, „galiba“⁷, *zere, zerem*, „1. o halde; 2. sanki“: *zere te verdim ömrümün yarısını sana*, „o halde işte verdim ömrümün yarısını sana“ Rozino, *o derdi zerem*, „o derdi sanki“ Plevne.

51. 9. Bağlaçlı zarflar (ingl. conjunctive adverb)

(*h*)*ani*: *sülemézmiş hani ne sebep oldūnu*, „neyin sebep olduğunu söylemezmiş“ Rozino.

52. İlgiç

-(*y*)*lan*/-(*y*)*len*/-*nan*/-*nen*/-(*y*)*la*/-(*y*)*le*/-*na*/-*ne*, *gibi, içi* „için“.

53. Bağlaç

Birleştiren bağlaçlar: -(*y*)*lan*/(*y*)*len*..., *ki, dēli*, „diye“ Rozino, *deyin*, „diye“ Rozino, *deyni*, „diye“ Borima, Plevne, Beglež.

Zıddiyet bağlaçları: *ama, barem, gené*, „ise“ *fékāt*.

Terdit bağlaçları: *yoksa/yoksam*.

Netice bağlaçları: *demek ki, séde ki*, „yeter ki; şu şartla ki“: *te verdim ömrümün yarısını sana, sede ki gelesin*. Rozino, *néyse, néysene' néysem. nas olsa*, „nasıl olsa“.

Sebep bağlaçları: *mādem, zére*, „zira“, *zérem, néçi*, „çünkü“.

Şart bağlaçları: *égel, éger, şāyet*.

54. Ünlem

ba/be, marı Rozino, *marou* Borima, *moru* Plevne, *mara* Ostrec, *Baglež, ma* Rozino, Borimečkovo, *eyha*, „evvah“, *ana!* -hayret ünlemi, *ohoo!* -hoşlanma ünlemi, *oy* -hitap ünlemi.

Ünlemleşen sözler: Misaller Beglež ağzından toplanmıştır:

⁷ KTBRR *alaalem*.

tavuk	piliç	kaz	ördek
çağırırken: <i>kıt kıt</i>	<i>pili pili</i>	<i>pa pa pa</i>	<i>viti viti viti</i>
kovarken: <i>pi pi pi</i>	<i>kiti kiti/</i> <i>pi pi pi</i>	<i>gırr gırr</i>	<i>gırr gırr</i>
koyun	keçi	köpek	at
çağırırken: <i>vakla ptüü</i>	<i>tsıki tsıki</i>	<i>kıçı kıçı</i>	<i>g'ah, g'ah</i>
kovarken: <i>çoş, çoş</i>	<i>ka ka ka öşt</i> <i>kuş kuş kuş</i>	<i>çıbı üü/üü</i> <i>çıbı</i>	<i>ur, uur</i>

est - ineği, mandayı çevirirken, *tırr* - atı durdururken.

Kayıt. *ptüü*, *tsıki*, kullandığımız grafemlerle doğru işaret edilemeyip, relif seslerle ifadesini bulur. Enformatörlerimiz böyle hallerde *yaz bakalım, yazabilecen mi?* derler.

Onomatopeler: *dıgır dıgır*- çan sesinin taklidi - Beglež, *lapır küpür*, alelacele: *karıyı lapır küpür kapārlar zındana*." Rozino; *hır pır* - üşüyen göğsün çıkardığı sesin taklidi: *gūsü hır pır eder*. Borima.

55. Yaraç

da/de/ta/te: te „işte“, *ko*, *keşki*“, *kuma*, „haydi: *kuma git çır abunu* (ablana)“, *ahı*, „hayır“ Rozino, *(h)ayı!*, „hayır“, *yane*, „evet“ Rozino, Borimečkovo, *ya*, „evet“ Borima, *yoo*, *yok* „hayır“ Lomec, *de* „sanki: *esā mı, dīl mi, duyardık de*.“ Borimečkovo.

III. SENTAKS

A. Kelime birleşmesi

56. İdare (rection)

56. 1. Zamirlerle idare

Standart dilden farklanmaz: *benim evim*/Borima *bēm evim*, *senin evin*/Borima *sēn evin*. Ancak bazı konre manalı kelimelerin iyelik takıları almaları her vakit lüzumlu değildir: *senin karı iki köpek encē dūrdu* (doğurdu). Rozino.

56. 2. Fiil idaresi

Akuzatif yerine lokatif: *yalanna iman bir yerde* (yere) *sımas*. Beglež; *bir ateş yakarıs kapı önünde* (önüne) Beglež.

Instrumental yerine datif : *çocuk o kıza* (kızla) *ewlenmiş* : *ewlen-* fiili datif idare eder.

Bu ağızlarda fiiller *aşā*, *yukarı*, *içeri*, *dışarı* gibi yardımcı kelimelerin, standart dilde olduğu gibi datifte olmasını icab ettirmezler; onlar olduğu gibi kalır: *çık dışarı*., *çık dışarıya*“, *gir içeri*., *gir içeriye*“, *ayānı içeri attı kerette* (attığı gibi)... Rozino; *buyurun yukarı*, *inin aşā/yukarı/içeri/dışarı*.

ūret-„öğretmek“ fiili hem datif, hem akuzatif idare eder: akuzatifi idare ettiği zaman *ūret-* fiilinin manası „akıl vermek, nasıl hareket etmesi gerektiğini öğretmek; fitillemek“tir: *bubasını ūretmiş başkaları*.

56. 3. Ortaçımsı ile idare

geldimin gecesi „geldiğim gece”

geldinin „

„

geldimizin „

geldinizin „

geldiklerinin „

İdare yerine yanaşma : *ben var gittim Pazarcā*„benim Pazarcığa gittiğim var“

sen „ *gittin* „

o „ *gitti* „

biz „ *gittimis* „

siz „ *gittinis* „

onnar „ *gittikleri* „

57. İzafet

Yanaşma yerine izafet : *pamık çorabı*„Pamuk çorap“Lomec, *lan çorabı*., *kenevir çorap*“, *yapā çorabı* Lomec, *o günü*, *üçüncü senesi* (ü. sene) *dā çok açar*. Rozino; *diri ayrılı*„*diri ayrılık*“, *ewlendī gecesi* (e. gece), Rozino, *bizim kū iki yūs sene evelsi* kurulmuş. Bežanovo.

İzafet yerine yanaşma: *cumérte*, „cumartesi“ Borimečkovo, *Vasil gün* „bir ocak“ Lomec. (fakat *petrov ayı*, „orak ayı“).

58. Uygunluk (coincidence)

Standart dilde olduğu gibi, bu ağızlarda da sayı ile isim arasında uygunluk yoktur. Fakat, bulgarcanın tesiri altında olacak, bazan uygunluk müşahede edilir: *yedi tâne kızannarım* (kızanım değil) *öldü*. Rozino.

B. Cümle

59. Cümle uzuvları

Mürekkep yüklem: *almışlar ewlenmē*, „evlenmeye niyetlenmişler“, *sōro çocuk çekiliyo gitsin yauklusun yanna*; *almış kemanımı, başlamış çalmā*

Genitif yüklem: *bu türküler benim çocūmun*.

Eliptik uzuvlar: *urdu bir içkiye*, „kendini içkiye vurdu“. Rozino; *sen naşı güvendin de geldin*, „sen nasıl kendine güvendin de geldin/sen kime güvendin de geldin?“ Rozino.

60. Hususileşme (ingl. isolation)

Özne hususileşmesi: *o da ona müsāde etmiş, cebrāil aleyse'lām*. (*cebrāil aleyse'lām*, o zamirini açıklar), *o gené, demiş, kız gené*

Yüklem hususileşmesi: *üçünü de aliyo, ewleniyo*. Rozino; *küçünün vakti yakınamış, dūracāmış*. Rozino.

Vasitasız tamamlık hususileşmesi: *karıyı lapır küpür kapārlar zındana, lūsayı*. (kimi, hangi karıyı? - *lūsayı*) Rozino; *bobası bunu görünce kadar, o çocū, öyle annında ayıla yıldız, düşünceye varmış*. Rozino.

Zarflık hususileşmesi: *ruhunu kabzedecem ewlendīnin gecesi, cuma gecesi*. (evlenmeler *cuma gecesi* olduğunu belirtiyor) Rozino; *öbür karı hep zındanda yatārmış, māpısta*. (sinonimik hususileşme: *zından, māpıs*, „hapishane“).

61. Cümle uzuvlarının cümlede yeri

Standart dilden az farklanır. Bu ağızlarda biraz daha fazla devrik cümle kullanılır: *keseriz gülü, yakıyo ateşi, aliyo odun, annattırı size*, „size anlatır“. *soruyo ona. ırgatlık yaparmış bir āya*

(ağaya). *fetva veriydim dünyāya. ne bilecek senin köreni köşeni yabancı gelin?* Rozino; *yatırıs onnarı o endēn* (hedeğin) *içine. gider kasabaya. üşümüş tamınna* (nasıl lâzımsa). Rozino; *bakiyo büyük büyük* (bön bön). Rozino; *gidiyo çocuk babasının hānesine.* Rozino; *küçük ay büzermiş insanı. atın ayakları kaldı iki. çocuk bāriyo aslannan kaplana. o yeşerecek kökünden. bir bey vārmuş bir vaktta. sen İneyi (iğneyi) kırmışsın artık* (yani çeyizini hazırlamışsın, evlenmeye hazırsın). Rozino; *bu kış mārda geliyo ramazan. iki defa dolandı ramazan. güzün en ilkin* (ilk önce) *yaparıs gülün endēni* (hedeğini). Rozino; *arabalālan götürürler hayvan gübresi. hep tumbama* (karnıma) *yazdım mānileri. bitiriyo atın ayaklarını. ondan lafçı karı bulamassın küde.* Rozino; *dā bir ayāni gemiş atın.*

Cümle çeşitleri

62. Sorgu cümlesi

Standart dilden farklanmaz: *bu gelinin efendisi ne iş ucunda?* „bu hanımın beyi ne işte?“ Rozino; *bilmēn mi?* „bilmiyormusun?“; *naşı ma ana?* „nasıl be anne?“ Rozino; *ne bālālim şindi? düşüyo mu yayık?* „yayığı dövüyorsun. yağ düşüyor mu?“ Rozino.

Retorik sorgu cümlesi: *o bey adem, o yirmi insan kafası?* Rozino; *be kiskārdeş, nasıl gidirim ben Güllügülüstani almā?* Rozino.

63. Emir cümlesi

kuma git! kuma çır! „git eğlenme, çağır!“ *kaçalak git! versene bana o gülü!*

64. Nida cümlesi

naşı da kalmış aklımda! Rozino; *bak ne congolozmuş insanlar!* „bak ne yaramazmış insanlar!“ Rozino.

65. Ara cümle

bu çocuk, geçmiş yirmi otus sene, demiş, ben gideyim bobamın vel'ātına (vilâyetine). Rozino; *béلكim, bilinmes, görüşmemiz māşere kaldı.*

Mürekkep cümle

66. Tertipli mürekkep cümle

Birleştiren bağlaçlarla: *versin sana ömrünün yarısını da almācam senin ruhun.* Rozino.

Zıddiyet bağlaçlarıyla: **öldürmemiş, ama kusurlamış**. Rozino; *kİMse gİrEmemiş onun bāçasına, ben gene nası girim?* Rozino;

Terdit bağlaçlarıyla: *sen atlan mı geldin, yoksam yaya mı geldin?* Plevne;

Temyiz bağlaçlarıyla: *Güllügülistanın bobası gelmiş görmüş, ne bāçası kalmış, ne sarayı kalmış, ne taş kayalar kalmış*. Rozino.

Netice bağlaçlarıyla: *te verdim ömrümün yarısını sana, sede ki gelesin yanuma*. Rozino;

Sebeup bağlaçlarıyla: *gİtme ölüm, zerem orda bir ajder var*. Rozino; *ondan sōra bobası örkelenmiş* (öfkelenmiş), **neçi bu kıza göz dikmiş deyin**. Rozino; *ip tutmayıs o günü, neçin* (çünkü; ne sebepten) **yılannar ip gibi bük** (büyük) **olur**. Beglež.

67. Tetabulu mürekkep cümle

67. 1. Tamamlık yan cümlesi

a) *ki* bağlacı kullanmadan deklaratif (verbe déclaratif) fiillerle: **k'āt** (mektup) **yollācam sana, dedi**. Rozino; **ha bizde gidelim bu düne, demişler**. Rozino; *dēyo, annem vermēyo bana ömrünün yarısını*. Rozino; *sülegem mi ne vakit senin ruhunu kabzedecem* (alacağım)? Rozino; *gēne sülēyalar neneye, sülecen kıza gene yatsın dōşe, hasta olsun*. Rozino; *adam sormuş çocā, neçin gelmemiş*. Rozino; *anası bobası sülerlérmiş ewlensin. iyi ama bobası demiş, yazıklar olsun size, bu hırsızı tutamadınıs. bu çocuk demiş, ben gideyim bobamın vel'ātına da bakayım*. Rozino.

b) *ki* bağlacı ile: *şindik demiş ki bobası, küçük ölüm, sana düşüyü bu awşam beklemek*. Rozino; *karlar*(karılar) *an-namışlar ki, çocuk gene gelmiş*.

c) *dēli, deyin* bağlaçlarıyla: *akillāna gelmiş, zere odur dēli*. Rozino; *adama genē sormuşlar, geldi mi deyin*. Rozino; **odur dēli atırlarna gelmiş**. Rozino.

d) II. emirle: *ben şindi görmeyorum, payton koşsun*. Plevne; *mālim üretti karıları yassın okusun*. Beglež; *düşünüyo motor alsın kendine*. Lomec.

Kayıt. Şu misallerde mürekkep cümle değil, mürekkep yüklem vardır: *üç kiskārdeş bir çocā istermiş gitsin*. Rozino; **al-**

sana yiyesin misir. Rozino; istedi şimşir getireyim Güllü gülüstandan. Rozino.

e) *ani ne* ile: *sülemézmış ani ne sebep oldūnu*, „sebebini söylemezmiş“. Rozino.

67. 2. Tayin yan cümlesi

a) Vasitasız tamamlık tayini: *onun askerne bir çadır kurayım, alacak bütün askerini. Rozino* - öyle bir çadır ki bütün askerini içine alacak; *bir kızlan bir çocuk dūrcam ona, annında ayla yıldız olcak. Rozino.*

b) özne tayini: *bir kız geldi, gözün görsün. Lomec* - öyle bir kız ki görmeğe değer.

67. 3. Zarflık yan cümlesi

a) Zaman yan cümlesi

a1) Şuhudi geçmiş ve *mi* yaracı ile: **zoru gördü mü, atlā-yo öbür āca. Rozino; biz aklımıza geldi mi, uzāyos**(sizlere uğruyoruz/sizlere kadar uzanıyoruz). Rozino; **ıldız dūdu mu, ben kalkarım**, „sabah yıldızı doğdu mu ben kalkarım.“ Rozino; **ben sana ha ettim mi, fırlayasān yapıdan. Rozino;**

a2) (*h*)açan ile: **açan gittik tarlaya, boydayı tolu**(dolu) **batırmış bulduk. Ostrec: o açan bubasının ānesine**(hanesine) **bakınırmiş, bir de o kız yetişiyo. Rozino; gele gele açan geldi yanna ibrik geldi. Rozino; haçan gitmiş bakmış, ne-kadan kıral gitmiş, märebe yapmış, ıaş kaya olmuş kıral kıztın bāçesinin etrafında. Rozino;**

a3) sorgu zarflarıyla: *ben seviniyom, ne vakit yāyo. adam sormuş cocā, neçin gelmemiş.*

b) Yer yan cümlesi

suyu atarıs, nerden koyunnar geçer „suyu koyunların geçtiği bir yere atarız.“ Begleż;

c) Yer-sebep yan cümlesi

gitmiş Güllügülüstandan şimşir getirsin kışkārdaşına. Rozino (nereye gitmiş ? - Güllügülüotana; niçin ? -şimşir getirmek için); *gidiyom, bobamın vel'atını dalaşayım. Rozino;*

d) Sebep ve maksat yan cümleleri

d1) İl. emir ile: *atsana, bu avı urasın. Rozino; kara pala dikêris, kirişe korus, yılannarın āzı dikilsin. Borima; hayvan-*

narın āzına sarımsak sürüyoş, yılannar emmesin. Borima; *süt dallarını kırıp getirip asiyoş kapılara, sinekler ısırmasın in-sannarı, hayvannarı.* Borima; *īl (eğil) tetem (teyzem), bezin uzaldayım.* Rozino; *beş bin verdim, yere kosun; on bin verdim, yüzün açsın.* (bir türküde) Begleż; *te getirdik gölmēni (gömleğini) göresen zere gölmē ölmüş.* Rozino; *yalvarırım sana, ruhumu almāsan.* Rozino;

d2) *dēli, deyin* bağlaçları ve II. emir ile: *pek merakliydim, onnarı okuyam dēli.* Rozino; *sōra gēne yetişiyalar duşmannar, çocū öldürsünner deyin.* Rozino;

d3) *mādem* ile: *mādem gidemēyin* (gidemiyorsun), *ölcem ben.* Rozino;

e) Netice yan cümlesi

da/de bağlaçları ile: *versin sana ömrünün yarısını da almācam senin ruhunu.* Rozino; *sōra çocuk çekiliyo yauklusun yana da görüşsünner.* Rozino; *ver gölmēni de kana bulālm (bula-yalım) da kız umut etmesin ārtık, gitsin başka kocaya.* Rozino; *mezarda aralarına o tiken çıkmış ta gene birbirlerine kauşamamışlar.* Rozino; *şindi artık māşere kadar bir yere gelēmeyecekler de dünneri māşere kadar olacak.* Rozino; *sā-tına sülemiş te rasgelmiş.* Rozino; *bu iki kartı bi cāzi neneçik yollarlar orayı da gitsin o kızı üretsin, kandırsın dēli.* Rozino; *onçun onu yollarlar da çocuk gitsin de gelmesin, orda taş kaya olsun kalsın, duyulmasın, bobasınna görüşmesin.* Rozino; *sen āmin it, ben dūa edeyim de bu in-sannar gitsin, kolverilsin yerine.* Rozino; *kıranda yetiştirememiş dedelerimiz de kü içine bile kabirlik yapmışlar.* Borima.

67. 4. Şart yan cümlesi

a) Hakiki şart yan cümlesi

beni alsa, bir kızlan bi çocuk dūracam ona. Rozino; *eger timar etmessen, tā (daha) o yaz bitcek gēne. iş yapmassan, bişey olmāyo.* Rozino; *eger, demiş, ben kaçarsam, bāla beni ayāmdan urgannan. o çölmek kimde durdūsa orayı giderler.*

b) Farazi şart yan cümlesi

pēliz (perhiz) yapmayaymış/etmeyeymiş, yasācāmış. Rozino.

c) Şart morfemi kullanmadan şart yan cümlesi
te şindi kes kafamı, aklıma gelmes. Rozino.

d) Tahmini şart yan cümlesi
eger gidip bana Güllügülüstanın bāçasından şim-
şir kopārmassan, ölüyom ben, ölücem. Rozino.

e) Eliptik şart yan cümlesi.
sōra gene nekadar yaşamışlar, vakit gelmiş ölmüşler
ikisi de bir gecede. Rozino-nekadar yaşamışlarsa yaşamışlar yerine
nekadar yaşamışlar.

68. Cümlemsi (quasi-proposition-J. DENY)

Bu terimle biz, şahıssız fiil şekilleriyle kurulan, bazı türkolog-
lar tarafından yan cümle meydana getirdikleri kabul edilen ter-
kipleri kastediyoruz⁸.

68. 1. Mastarlı cümlemsi
çıkmiş en büyük kārdaşı beklemē. Rozino.

68. 2. Ortaçlı cümlesi
sār (sağır) olan da işidiyo. Rozino. en küçük olan dūr-
muş bir kıs, bir çacuk. Rozino.

68. 3. Ortaçımsılı cümlemsi
annattım ona ne takım (nasıl) geldimi unuttum nasıldıynı.

68. 4. Ulaçlı cümlemsi
hārmannar dülürkeydin, çayır toplayımı olur. Rozino
iy ama beklerken, uyumuş. Rozino; beklerken bir ufak kızan
ūramış içeri. Rozino; çocuk abdesāneye gittineyin, bālayo o
ibrē (ibriğe) organı. Rozino; insan olalaktan bir nene kalmış
„insan namına bir nine kalmış“. Rozino; zefke alıyalar onu ufak
oldūna (olduğu için). sora artık çok sene geştıyen, demiş,
ewlenecem ārtık. Rozino; kiskārdaşları o kızannarı Nil nērine sal-
verirler bir sepet içine koyup. Rozino.

⁸ A. N. Baskakov (Sintaksiceskie problemy v grammaticeskih issledovani-
jah tureckogo jazyka, „Voprosy jazykoznanija“. 5/1971, s. 113-118), K. M.
Ljubimov (O glavnyh i vtorostepennyh clenah predlozenija v tureckom jazy-
ke, „Vostocnaja filologija“, Moskova, 1971, s. 98-105) eskimış sentaks na-
zariyelerini şiddetle tenkid ederler ve türkçenin sentaksininin tetkikinin aktual-
leşmesini teklif ederler.

IV. Leksikoloji

69. Kelime teşkili (formation de mots)

69. 1. İştikaklı kelime teşkili

a) Deverbal iştikak

-+k gezek „gezgin; çok gezen : o biraz gezektir,, Rozino : *daranık* „taralı, taranmış“ Borima; *okunuk* „1. okunulmuş; 2. okunup üzerine üflenen insan, eşya“ Borima; *ānak* „bir tarafa yamılmış : *islemgin ānak* iskemlin yamık,, Borima; *hōrperek* „karışık saç“ Borima.

-ıcı laf annadıcı

-inci geçinci „yolcu“ Borima (Nevrokop *geçkinci* „yolcu“), *bitinci* „son : *bu=sı*“ Rozino.

-yım toplayım „toplama : *çayır toplayımı* çayır otu toplanan günler, zaman“ Rozino.

-eceklik *güleceklik* „gülünç, güldürücü, gülmeye lâyık“ Rozino
ıstıs bakası „bakımsız : *āclar da bakısı*“ Rozino.

-untu soyuntu „mısır koçanının kabuğu“ Lomec (SDD *soyuntu*/Muh./)

b) Denominal iştikak

-la kusurla- „sakatlamak; kusur bırakmak : *öldürmemiş, ama kusurlamış*“, *sūkla-* „üşümek; kendini üşütmek“, *sıcakla-*, „üstüne sıcaklık gelmek“, *yakınna-* „yaklaşmak : *en küçünün vakti yakınmamış*,, Rozino; *zabunna-* „zayıflamak, zayıf düşmek“, *şirinne-* „şirin olmak“ Plevne

-lan aylaklan- „işi bitirip aylak kalmak“ Rozino : *tumbaklan-* „göbek yapmak; şişmanlamak“ Lomec.

-ler tüler- „(ip, saç, yün, ipek) karışmak : *saçım tülerdi*“

leş berāberleş- „birleşmek : *ikisi berāberleşmişler*“ Rozino.

-lettir- *meramettir-* „tamir ettirmek“ Rozino, Borimečkovo.

-tır kıştır- „kış diye kovmak“ Rozino.

b) Verbal iştikak

-+n sorun- „sık sık sormak : *bobam sorunuyo*“ Rozino; *gezin-* „öteye beriye gidip gelmek : *gezinip durma başımda*“, *korkun-* „korkarak çekinmek : *insan korkunuyo*“ Rozino; *ālan-* „şikâyet etmek“

-ndır *suvandır-* „mobilize etmek, koşmak : *sabādan suvandırayım onu işe*“ Rozino

-ül düzül- „süslenmek“

-iş iniş- „beraber inmek : kal'adan inişelim (manide)“

d) Nominal iştikak

d1) İsimden isim

-ci dinci „dindar“, balkancı „balkanda ağaç kesen, kök çıkaran, odun kereste taşıyan“, kesçi „nişancı“ Borima, Rozino, gülcü „gül yağı için gül yetiştiren“

-l+k boyluk „köy içi ve etrafı : bizim boyluklarımızda bu adet yoktur“ Rozino; kabirlik „mezarlık“ Borima, bāsıratlık „ayrılık : şu bāsıratlık yeter“ Rozino (OT basiret „kalb gözüyle görme“)

-c+l+k (h) ammalcılık/(h)ammallık, fakat (h)ammal; belbercilik/belberlik, fakat belber „berber“

-uncu sonuncu

d2) İsimden sıfat

-lı kıpıltılı „el tutan, kıpırdamakla olan : kıpıltılı iş“ Rozino, düalı „üzerine dua okunup üflenen : düalı ekmek“

d3) İsimden zarf

layın yazlayın „yazın“ Borima, kışlayın „kışın“ Borima

d4) Zarftan sıfat

-kı yarınkı sabā „ertesi sabah“

-k+s+ yarınkısı gün „ertesi gün“, dewrikisi sene „ertesi sene“

d5) Yardımcı kelimelerden yeni yardımcı kelimeier

-m tabim „tabi“ Borima; genem „yine“ Bežanovo; zere<zere „zira“, yoksam „yoksa“, barem<bare „bari“, neysem<neyse, illem „illâ“, (Eckman 200 barem, egerim, illem, yoksam, zirem)

Kayıt. Bu morfem, belkim, sankim, çünkim de olan kim lek-seminin ki ile karışması neticesinde, yanlış morfem bölünmesi neticesinde meydana çıkmıştır.

a6) Sıfattan sıfat

-cek eskicek⁹

e) Morfem yığını

-lülük güllük „gül bahçesi; gül tarlası : ramazanda güllük-lükte bayıldım“ Rozino.

⁹ Batı marjinal bölge ağızlarında olduğu kadar değilse de, bu ağızlarda küçültme isimlerinin kullanım sıklığı epey büyüktür : Borima : tüycēs/z, Beglez : otçās/z, kışçās/z, tusçās/z.

- tandan çoktandan* „çoktan; eski“, *çoktandanki iş, mesele bu*, „eski mesele bu“
 -*laşla- bulaşla-* „başlamak“
 -*tır annattır-* „anlatmak : o annattırı size“, *yavaşlattır-* „hafifletmek“
 -*n+l aranıl-* „aranmak : beki bir gün gelir de gene aranılır bu adetler demedim mi ben sana“, *denil-* „denmek“
 -*il dişil-* „değişmek : insan dişiliyo“

69. 2. Sentaktik yolla kelime teşkili

a) Yanaşma yoluyla

çiy kerpiç „kerpiç“ Borimečkovo, *kakalāç* „ağaçkakan“ Beglež, (*h*)*émgene* „mutlak : *yemlêris bir kere hémgene*“ Borima; *kırkayaklı* „kırkayak“ Borima.

b) İzafet yoluyla

mācun sazı „şeker kamışı“ Lomec, *macar eri* „bardak eriği“ Lomec, *ateş arabası* „tren“ (arkaizm), *baba kuşu* „kukumavık“ Borima, *murad kuşu* aynı, *manda inē* „dişi manda“ Lomec, *sīr inē* „inek“ Lomec.

c) Mürekkep fiiller ve frazeolojiler

iş ucunda ol- „memuriyette olmak“, *kocaya git-* „kocaya varmak“, *zefke al-* „alay etmek“, *kan et-* „öldürmek; yaralamak¹⁰, *koil gel-* „kail olmak“, *yürē ver-* „vicdanı müsaade etmek“, *türkü yap-* „türkü söylemek“, *dan yeri uç ver-* „şafak sökmek“ Rozino, *kabzet-* „zaptetmek, almak : *ruhunu kabzet-* canını almak“ Rozino, *düşünceye var-* „düşünüp kalmak, uzun uzun düşünmek“, *kiridi kapiya ur-* „kapiyı kilitlemek“ Beglež, *başı götür-* „başı dönmek“ Borima.

70. Kelimelerin semantik değişmesi

70. 1. İsimlerde

supara „kitap“ ~ OT *sūpare* „Kuran cüzlerinden beheri“ Rozino, *çocuk* 1. erkek çocuk; 2. oğlan“, *şalvar* „yalnız hazır bezden yapılan şalvar“ Borima, *maytap* „alay“ ~ TS *maytap* „yandığı

¹⁰ KTBRR *kan et-*.

vakit renk renk ve parlak ışık saçan, şenlik gecelerinde yakılan fişek veya kibrit“, *kızılca* „Paskalye“ Borima ~TS *kızılca* „kızıla çalar“, *girdap* „sarp : o bayırlar girdap yer“ Rozino~TS *girdap* „burgaç, su çevrisi“, *māya* „yağmur yağmadığı vakit yapılan ayın“~TS *mahya* „1. ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına ip uzatıp kandil dizerek meydana getirilen yazı veya resim; 2. dam çatısında iki eğik yüzeyin birleştiği çizgi; 3. bu çizgideki aralığı örtmek için dizilen uzunca ve oluk biçimindeki kiremit.“, *ticāret* „hayvan; mahsül“~TS *ticaret* „tecim“, *bardak* „testi“ Lomec~TS *bardak* „1. su, şerbet içmek için, sırcandan veya topraktan kap; 2. (bazı bölgelerde) testi, ibrik“, *nacak* „büyük balta“ Lomec~TS *nacak* „sapı kısa, küçük odun baltası“, *balta* „küçük balta“ Lomec~TS *balta* „ağaç kesmeğe, odun yarmaya, yarayan, ağaç saplı demir alet“, *pınar* „su kaynağı“ Lomec~TS *pınar* „büyük su kaynağı“, *avlu* „avlu duvarı“ Lomec~TS *avlu* „binanın ortasında, üstü açık olan veya yanbaşı duvarla çevrilmiş bulunan yer“, *encek* „insan ve hayvan yavrusu : güzel *encēm*“, Rozino~TS *encek* „kedi, köpek gibi çok memeli hayvanların yavrusu, enik“, *nefis* „olgunluk çağı : *çayırın bir nefsi vādır*“ Rozi-no~TS *nefis* „1. öz varlık; 2. beden istekleri“ *kaya* „taş“ Lomec~TS *kaya* „büyük taş kitlesi“.

70. 2. Fiillerde

bulaş- „başlamak“ Rozino~TS *bulaş-* „1. bir nesne, üzerine sürülen bir şey yüzünden kirlenmek...“, *otlan-* „(tarlayı, bahçeyi) ot basmak“ Rozino~TS *otlan-* „1.(hayvan) otlamak; 2. (otlak) hayvanlar tarafından yenilmek“.

71. Kelimelerin semantik inkişafı

71. 1. İsimlerde

aferim „1. aferin : 2. iyi : *aferim otur*“ Borimečkovo (Nevro-kop *aferim* ayını), *yūs/z* „1. yüz; 2. sayfa : *iki yüz oldu yazıyo*“, *k'āt* „1. kâğıt; 2. mektup“ Rozino, *don* „1. don; 2. evde dokuma şalvar (hazır alınan bezden değil)“ Borimečkovo, *ayas/z* „1. ayaz; 2. ışık : *bir ayaz görmüş bir binānın yukarkı katında*“ Rozino.

71. 2. Fiillerde

götür- „1. götürmek; 2. üstelemek, ısrar etmek : *anam götürüyo boz ramazanını, bobam götürüyo boz ramazanını*“ Rozino.

72. Hendiadion (fr. hendiadyin)

köre köşe „köşe bucak : ne bilecek senin köreni köşeni yabancı gelin“ Rozino, *kül kömür* : *kül kömür*, ne varsa yeris Borimeçkovo, *taş kaya ol-*, an san „in cin : an san oramaz oraya“ Borima.

73. Tabu

köpek „arşlan, kaplan“ Rozino, *gelin kadın* „gelincik (hayvan)“, *baba kuşu* „kukumavık“ Borima, *veran kuşu* aynı Borima, *verannık kuşu* aynı Borima, *murat kuşu* aynı, *āret evi* „mezar“. Tabuya çarpıtılan bir sözü anlamadan önce *aramızda tuzla ekmek* denir (hastalıktan söz edileceği vakit veya hastalığın karşısında) Borima, *kır* „ayakyolu“ Lomec.

74. Semantik kalk

biribirlerini al- „evlenmek“ <bulg. *vzemam se, sēde ki* „yeter ki; şu şartla ki; o halde“ <bulg. *samo će, ilērlık ver-* „tercih etmek“ <bulg. *devam prednina*.

75. Folklor dili

Bu ağızlar da, Balkanlara has, folklor dili hakimdir. Arkaizmler : *şol* „şu“, *deyü* „diye“, *di-* „demek“, *vir-* „vermek“, *it-* „etmek“, *kanet* „kanat“, *dali* „dalı“, *era* „ara“, *şelvar* „şalvar“, *kare* „kara“, *yare* „yara“, *pare* „para“, *göynüm* „gönlüm“, *dayler* „dağlar“, *bayler* „bağlar“ (bağlamak tan), *ayler* „ağlar“; ğ-g şeklinde muhafaza edilir : *geldim seninne cenk etmege (etmē değil)*; çağdaş standart dile has çizgiler : *vurul-*, *-yor* lu şimdiki zaman : *yārın geliyor deseler* :

-yeyim (-yem yerine) : *çıkayım gideyim, görünmeyeyim.*
kareler bayleyim, bilinmeyeyim.

Netice

Bu ağızlar, Merkez bölgede yer almakla, standart dile çok yakındır. Halkın çoğunda hem ağız, hem standart türkçe şuuru vardır ve icabında T. KOWALSKI'nın kaydettiği gibi, *halva* demesini de bilirler. *awşam*, *āşam*, *ayşam*, *īsan*, *boba*, *bulaş-*, *bulaş-la-* kelimelerini icabında ve çok defa teklifsiz aile muhiti içinde bile *akşam*, *baba*, *başla-* şekilleriyle değiştirebilirler. Fakat öyle

kelimeler, kategoriler vardır ki onların başka şekilleri de olduğunu bilmezler. Meselâ : *sefte* „siftah“, *misir* „mısır“, *salata* „hıyar“, *baraboy* „patates“, *kocaya git-* „kocaya varmak“, *nâsıdını unuttum* „nasıl olduğunu unuttum“.

Rozino, Borimečkovo ağızlarında *-san/-sen,-sanıs/-senis* (*alasan* „alasin“, *alasanıs* „alasinız“) II. emir II. ş. t. ve ç. şahıs takıyırı, bugünkü bilgilerimize göre, Bulgaristanda başka ağızlarda müşahede edilmez. Bir de *dēli* „diye“ bağlacı yalnız Rozino ağızına has gibi. Diğer hususiyetlerin hepsi, Merkez bölgenin şu veya bu ağızlarında veya bütün ağızlarında bulunur. *e-* ağızlarında bazı Batı marjinal bölge ağızlarına haş sentaktik ve leksikal çizgiler de vardır.

METİNLER

1. Rozino (Rahmanlı)

Masal

şindi bi çocuk bi yola çıkmış, gidérmış öle. bi küe gidérmış. sōra bi atlı adam yetişmiş. ikisi berāberleşmişler. öle gidérken bi küe yetişmişler. sōra demiş o atlı olan : sen tutcan bu atı, ben dalcam bu evin içine, ama sakın binmēsın bu atın üstüne, demiş. dalmış o evin içine. o çocuk dışarda dürmüş. o bana binme dedi, ama, demiş, dur bineyim, demiş. binmiş o atın üstüne. bu, dünyayı görmüş bir altın tas içinde. o insan dalmış o eve. bi ālayış olmuş o ewde. çıkmış o ewden atının yanna. o çocuk demiş : néçin, demiş. o eve, demiş bi girdin, bi çıktın, demiş. o gené demiş : girdim, demiş bir insanın ruhunu kabzedeyim deyin, ama, demiş, çok ālayış oldu da bıraktım, demiş, ikinci defāya, demiş. sōra çekilmisler ikisi berāber. gidérken, demiş, çocuk o adama : sen bir Azrāil aleysselām olgūnu annadım, demiş. sülēcen bana sen benim ne vakıt ölcēmi bilirsin, demiş, o gené demiş : söyleyem mi ne vakıt senin ruhunu kabzedecēmi, demiş. ewlendinin gecesi, cumā gecesi, içeri ayānı attin kerette ruhunu alıcam senin, demiş. öle olduyan çocuk düşünceye varmış. ewlenmémzmiş. geçiyo seneler. anası bobası sūlerlermiş ewlensin. ewlenmémzmiş. sūlemémzmiş ani ne sebep oldūnu. korkarmış. sōra artıki çok seneler geştiyen

demış : ewlenecem artık. işte nişannanmış. dününü yapmışlar. gelini getirdiyen o awşam gelenin yanna girirken ayāni atmış içeri. kapıdan girdi kerette arka tarafta duruymuş. sōra onu görünce kadar demış : yalvarım sana, ruhumu almāsan (almayasın). o gené demış : almācam senin ruhunu, ama git sūle anana, annenin bu kadar dā ömrü var, yarısını sana verirse almācam. gider annesine sūler : anne, senin bu kadar ömrün varmış... anası vermēyo. sōra geliyo. dēyo : annem vermēyo bana ömrünün yarısını. sōra yollāyo babasına : versin sana ömrünün yarısını da almācam senin ruhunu. bobasına gitti. bobası da vérmemiş. gelin gené ayakta durmuş. beklérmiş çocū. sōra dēyo : git, dēyo, geline sūle, dēyo, onun bu kadar ömrü vardır, yarısını sana versin, dēyo. ikimizin ömrünü bi gecede alıcam, dēyo, sōra dēyo gelin dēyo, gelin sūlēyo zére : te, dēyo, verdim ömrümün yarısını sana, dēyo, séde ki gelésin yanıma, dēyo. o da ona müsāde etmiş, Azrāil aleysel'am. sona géne nékadar yaşamışlar, vakit gelmiş ölmüşler ikisi de bir gecede.

Zel'a Mehmedova Alişova

yerli, okuryazar, 57 yaşında, 1960

Āşık Ömer ile Şāsine

istemmiş bi kışças. babasını üretmiş başkaları zérem gitsin, kazansın, gurbete gitsin. bakalım adam olacak mı, olmacak mı? vermiş bi tas altın. bakalım altınar azalacak mı, çokalacak mı? dönüyo çocuk. kazanıyo, geliyo. sōra çocuk çekiliyo gitsin yauklusun yanna da görüşünler. sōra géne yetişiyalar düşmannar çocū öldürsünner deyin. déyalar ona : bis seni kıyamadık, deyalar. ver gölmēni de kana bulālım onu da kıza götürelim de kız umut étmesin artık, gitsin başka kocaya.

te, demişler kıza öldürdük yauklunu, getirdik gölmēni görēsen zere kannı gölmē, ölmüş. öldürdük çocū demişler. almışlar para. beklemiş kıs. nişannanmış. dün kurmuşlar. dünü olurmuş. kırk gün, kırk geceymiş bu dün. ee sōra çocuk alıyo gidiyo. geziyo, geziyo, gene dönüyo geliyo anasının yanna. gelmiş te anası da kuymamış onu eve. ben yabancı insan istemem, demış. ha, demış, bir çergeylen bölēlım aradan da oturus (otururuz), oturus, dedineyin keman çalārmış. anası annamış, benim çocūm çalardı deyin. bu türküler benim çocūmın dermiş. annasinnan kıskārdaşı

derlermiş : bu bizim çocūn türküleri, anaşmışlar. dūn de kurulu-
yo deyın konuşmuşlar. Şāsinenin dūnü var, demişler. ha biz de
gidelim bu dūne, demişler. almış kemanını, başlamış çalmā.
Şāsine duymuş. aa, demiş, bu benim yauklumun kemannarı bu,
demiş. hemen dūnü bozuyalar. dūnü bozduyan, ha, demiş, ben
kiskārdaşımı vereyim bu çocā da masraf etmiş, demiş. sōra alıyo
Şāsineyi. kırk gün, kırk gece dūn yapıyo. şindi almışlar ewlenmē.
kalkmışlar şindik magiya (büyü) yapmışlar ona. ewlendī gecesi
dūmelerini sökermiş. gene dūmelenirmiş. artık sabāya kadar. öl-
müşler. bi çaltık tikenı varmış. mezarda aralarına o tiken çıkmış
ta gene biribirlerine kauşamamışla. bak ne cangolozmuş insannar,
fukaracakları biribirine getirmemişler. şindi artık māşere kadar
bir yere gelēmeyecekler de dūnneri māşere kadar olacak hep¹¹.

Emzāde Alişe Hüseyin

yerli; az okuryazar, 55 yaşında, 1960

Güllügülüstanın masalı

şindi bi pādīşā vārmış. üç kızı vārmış. demişler ki bi binada
şılak (ışık) şılamācak. bi beyin genē çocū vārmış. o genē almış
sokaktan gidermiş, giderken görmüş bir ayas (ışık). bir ayaz gör-
müş bir binanın yukārkı katında. sōra demiş : bakayım, demiş,
dur bakayım, demiş, azıcık şafank (ışık) gördüm, demiş. binmiş,
bakmış. üç kız oturmuş, gergef işlermişler. tamam konuşurmuş
üç kiskārdaşlar. fil'an beyin çocū, dērmış, beni alsa, dērmış, onun
askerne bi çadır kurayım, alacak bütün askerini, dērmış. ortan
olan dērmış : beni alsa, dērmış, bi büyük kazan yemek kaynada-
yım, bütün askerini doyurum, dērmış. en küçü genē demiş : beni
alsa, demiş, bir kızlan bi çocuk dūrcam ona, demiş, annında ayla
yıldız olcak demiş. düşünüyö çocuk. dā iy, dēyo, üçünü de ala-
yım, dēyo. üçünü de alıyo, ewleniyo. iy ama bugün, yarın, bugün,
yarın, hadi küçük kārdaşları yüklü (gebe) kalıyo. būklēnin (büyük-
lerinin) gene hiç birinin dedi olmamış. çocuk ava gidermiş gezin-
mē. küçünün vakti gelmiş, dūracamış. gidiyo gene ava. ava gitti
vakit en küçü olan dūrmuş bi kız, bi çocuk. aynı annında ayla
yıldız vārmış ikisinin de. sātına sūlemiş te rasgelmiş. sōra o bey
genē awdaymış kiskārdaşları o kızannarı Nil nērine salverirler bi

¹¹ Aşık Garip hikāyesiyle Kerem ile Aslı hikāyesi örgütleniyor burda.

sepet içine koyup. sōra gelir eve çocuk. giderler beye müjdeye : senin karı iki köpek encē dūrdu. o gene dēyo : çabuk onu zındana atasanı, dēyo. gelirler eve. karıyı lapır küpür kaparlar zındana lūsayı. iy ama bu nehirin kenarında bir İtiyar nene oturmuş. görür bu nene bu sepedi. çıkarı alır bu kızannarı. sōra işte bakar bu kızannarı. büber (büyür) bu kızannar. bu adam gené hep aya gidemiş. öbür karı hep zındanda yatarmış, māpısta. sōra bu kızannar büyümüşler. bir gün dēyo neneye : benim bobamın, dēyo, atlāndan, dēyo, tüfeklēnden, dēyo, hiş bişey yok mudur? o gené dēyo : vārdır, be çocūm, dēyo. sen gene, dēyo, versene, dēyo, bana o tūfē, dēyo, gidiyim (gideyim) awlanmā, dēyo. sōra almış gitmiş ava. bobasınnan (babasıyla) buluşmuşlar balkanda. iy ama bobası bunu görünce kadar o çocū öle annında ayla yıldız, düşünceye vārmış. sōra dēyo çocā. aw çıkıyo bi aw ikisinin önne. çocā dēyo : atsana, dēyo bu awı urasan. çocuk gene dēyo : sen at, dēyo. o alde (o halde) adam atıyo. uramāyo. çocuk atıyo. uruyo. alyalar. awşam oluyo. geliyalar. çocuk geliyo evine. adam geliyo evine. iy ama adam geldiyen sūlēyo. sūlemiş adam kārlarına. būle būle (böyle böyle) çocuk gördüm awda. annında ayla yıldız vār demiş. ben attım, uramadım, demiş. o attı, urdu, demiş. onnar ūle o adam sūleyinceye kadar onnar akıllāna gelmiş zere odur dēli, atırlarına (hatırlarına) gelmiş. yarınkısı gün almış adam gitmiş gene ava. çocuk ta gitmiş. sōra o ava gittinen o adam, bu iki karı bi cāzi nencik yollārlar orayı da gitsin o kızı üretsin, kandırsın kızı dēli. demek gitmiş o nene kıza demiş : abeyin awdan geldinen sen yapıcan dōšekleri, yapıcan kandini hasta, yatıcan. dēcen (diyeceksin) : hastayım. éger gidip Güllügülüstanın bāçasından şimşir kopārmassan ölüyom ben, ölücem. o gene demiş kiskārdaşına : be kārdaş, bukadan kırallar märebe yapmış, kimse onun bāçasına girememiş, ben nasıl giririm işte de koparım sana ordan şimşir, demiş. o gené demiş, kız gené : ee gitmessen, demiş, te ölüyom ben. ondan sōra çocuk gené dēyo neneye : ver, dēyo atımı, okumu, dēyo, gideyim ben, dēyo. haçan gitmiş, bakmış nekadan kırıl gitmiş märebe yapmış, taş kaya olmuş kırıl kızının bāçasının etrafında, onçun onu yollāyalar da çocuk gitsin de gelmesin, orda taş kaya olsun kalsın, duyulmasın, bobasına görüşmesin. sōra çocuk ta düşünmüş. atına demiş : ben sana ha ettim mi fırlayasan yapıdan aşırı. koparacak şimşir. atı da bi kere

ha deyinceye kadan at fırlamış dōruya. o gene bir şimşiri çıkarmış kökünne çıkarmış, çekilmiş, kaçmış, gitmiş. gelmiş eve. geldiye demiş : ee kiskārdaş! kiskārdaşı : ben düzeldim, dēyo, kalkıcam. çocuk gené beş gün ava gidememiş. adama gene soruymuşlar, geldi mi deyin. çocuk yarınkı gün gene gidiyo. adam da gidiyo. buluşuyalar. adam sormuş çocā néçin gelmemiş. çocuk gene sülemiş. işte böle böle kiskārdaşım hastalandı, istedi şimşir getireyim Güllügülüstandan. bir aw gene urmuşlar ikisi. awşam gene eve geldiye sülemiş kārlarına. o, demiş gitmiş. Güllügülüstandan şimşir getirsin kızkārdaşına, demiş. kārlar da annamışlar ki bu çocuk géne gelmiş. yarınkı sabā adam géne gidiyi ava. gene yol-lāyo o cāzi neneyi kıza. gene sūleyalar nereye : sūlēcen kıza gene yatsın dōşē, hasta olsun. çocuk eve geldinde işte soracak ona ne olmuş sana deyin. o gené deycek : Güllügülüstani alıp getirmessen ölcem, kārdaşım. çocuk gelmiş. sülemiş ona. o gené demiş : be kiskārdaş, demiş, nasıl giderim ben güllügülüstani alabilirim, demiş. bukadan kırallar märebe yapmış, taş kaya olmuş, alamamış, ben, demiş, nası alayım? eee, demiş, alamassan, gidemessen, te ölcem ben. mādem gidemēyin (gidemiyorsun) ölcem ben. ondan sōra çocuk géne alır okunu, kılıcını, géne gider güllügülüstana. biner atına. gittikten sōra işte ermiş onun yanna. bi kere bārmış : Güllügülüstani dēli, bir bārmış. bi dā bārmış. ses yok. üçüncü defa bārdında kıs ses vermiş, ama salıncakta sallanırılmış bāçasının içinde. dēyo : gel, dēyo, seninne görüşelim dēli, çıkmış kıs onun kārşısına. ne var, demiş. geldim seninne cenk etmege. o vakıt, demiş kıs : buyurunuz, demiş. çocuk geliyo dā yakına. kız dēyo çocā, saldır ilkin sen. çocuk gené demiş : sen saldır. kız gené demiş : olamas, sen saldır, demiş. ondan sōra çocuk géne sülemiş bēgire. çocā dēyo kıs : sen nasıl güvendin de geldin, dēyo. burayı gelenner, dēyo, hepsi taş kaya olmuştur, dēyo çocā. çocuk ta dēyo : işte geldim, dēyo. géne sūlēyo beygirine : ha dedim mi birden atlayasan, demiş. ha demiş o kıızı sarayınnan, bāçasınnan. kuymuş atının üstüne, getirmiş eve. çocuk demiş : ha, demiş. sen āmin it, ben düa edeyim de bu insannar gitsin, kolverilsin yerine, demiş sōra o düa etmiş, kız āmin etmiş, cenābilla can vermiş insannara. hēpisi kalkmışlar, gitmişler ewlerne. sōra getirmiş eve. te, demiş, kiskārdaş, demiş Güllügülüstani.

Güllügülüstani bobası gelmiş, görmüş. ne bāçası kalmış, ne

sarayı kalmış, ne taş kayalar kalmış. yapmışlar dününü üç gün, üç gece. almışlar biribirlēni. kız vermiş yüzünü çocā. ava gitmiş çocuk. bobasına göstermiş yüzünü. sormuş ona. o da annatmış. buyur etmiş bobasını onnara. anacī hep zındanda yatarmış. sōra sūlemiş : bize gel, demiş, Güllügülüstani aldım, demiş. adam sūlemiş kārakra. kārlar düşmüş. yarinkısı gün gelmiş onnara musāfir. oturmuşlar. konuşurka çocuk başlāyo onnara sūlemē aynı masalı, başından. işte, dēyo, bir vakıttā bi pādīşān üç kızı vārmış. şılak görmüş bir binānın dōrusunda(dorusunda). çocuk genē seslermiş onnarı. işte bu senin kızın, demiş, bu senin gelinin, ben senin olun, demiş. kaldırıyo çocūnu, kızını, gelini, saraya götürüyo.

Emzāde Alişa Hüseyin

Mani

güvencir (güvercin) uçar gider
kanadın açar gider
el kızı deil midir
aldadıp kaçar gider.

urun testiyi gümnesin
ārif olan dinnesin
beni yārden ayırannar
dōşeklerde innesin

kal'ādan inişelim
koç gibi düşelim
aç kız yaşmān
bayramdır görüşelim

indim dereye durdum
dokuz güvencir vurdum
dokuzunun içinde
ben birine vuruldum.

Benegül, yerli, talebe, 1960

2. Borimečkovo (Yörükler)

Köyün tarihi

Asar tepe. o bir taşlık. ben öyle duymuşum. Rim (Romalılar) zamanında o tepeden kıral kızının yolu varmış. o yoldan gidip yer altından su almış. sondalar gelecīmiş te mina (maden ocağı) açacīmışlar oralara. bilmem ne olacak. bayır, taşlık. ergivan var. bis çetlembek deris. çepeçewre kale varmış, yıkılmış. bir taştan delik vā, azacık giridik, bakārdık. esā mı, dīl mi, duyardık de.

Bāli boba. cāmi. çiy kerpiçten duvarları duruydu biz erdiyen. şindi duvarları da düştü. köwden bir kilometru dışarı. cāmi yanı, cāmi yanı sūlenir o yer. gidecem, Bāli bobada bir mewlit okuda-

cam, derler. cumérte günneri giderler. yāmır duası yaparlar. aşū-re yaparlar pilaw yaparlar. kazannarı götürüler. karısı, kızanı hep gider. Bāli soba cenkten gelirken kesmişler gelirke orda. bir angi karı : çıkın, çıkın, bakın bir adam almış başını koltūn altına da geliyo, demesile düşmüş orda ölmüş Kınacevuda. asıl bizim küden o, dūması. orda bir karıcık orda dūrmuş. kızan tepinmiş te su çıkmış. gittēn karılar toprak yalıyalar. duvalı toprak o. alla insanı, dinci insanımış.

bizim kū dört māle (mahalle)ymiş. Birisi Cafarlı, birisi Okçullu, birisi Oruşlu, birisi Duvannı.

toprāmız dayanamas kurā. dil aferim (iyi, münbit) yer toprāmıs.

Giyim, şalvar yoktu. don giyiris. fıtā bālanırdık. ferece giyemezler. kasabaya gidérke giderler. beyas çarşaf örtünürdük. dur ötüneyim çarşafımı da gideyim, deris. kara ĩram (ehram) başladık örtünmē.

Zēra Posacova, yerli, 53 yaşında, 1963

Mani

elemlemi (elemgemi) alayım
ipeyimi sarayım
istedime varamasam
verhemlere (vereme) karayım.

3. Borima (Borma, Barma)

gologoştan günü

Hidērleze otuz gün kaldınayn olur. bulgārlarla bizim bile geliyo. o günü yılan günü. bulgārlar yılan günü der. biz gologoştan günü deris. kaynam (kaynanam) yakardı ater. bi pamık palasını tutuşturūdu. onnan ateş yakardı ew öncēzinde. bulgārlar dört köşeye dolaylı yakıyolar, yılanar ısırmāsın. bazi kere çıkar bu yılan işledineyn yılan günü. ben rasladım. te burda aşāda, cāmi yanında ustalar dedi : būn yılan günü, dediler. biz işlemēis. sis

kazın bu temeli, dediler. ben de dehlémedim (önemsemedim), kazdım. te burda yatıyon. peklēyon (bekliyorum). yılan te gené merdivende. ben sâde girdi yerden görüyon. gologoştanda égel iş yapársak yılan ısırımış hayvannı, kendini.

kırlar günü

Hidërleze kırk gün kaldıneyn olur kırlar. kırlar günü işle-meis. başını yıkasa kırkayaklı çıkarmış başına. çamaşır yıkasın çamaşır içinde olurmuş. evini sıvasan kırkayaklı çıkar. bu günne-rin sâti varmış. hiç bilen yok. onun içi tutuyorus o günneri. sâti-na ras geldineyn olurmuş.

bocuk günü (Noel)

bucuk gecesi kabak yeris. dâ yatsıdan evvel.

māya / māye

bizim eskiden vār bir māye tepemis. orda iz vārdır. erenlerin izi deris. ayak izi. ufak kızannarın buazı ārdınayın, tene mene (sivilce mivilce) oldunayın o izdeki suyle yıkārlar. su yoksa, götürüler dökērler, yıkārlar. üç kere. ewliya babanın izini üç kere sāzlarlar (sığazlarlar), sā elcēzinne sana şifā bulmā geldim, derler. döner gelir ārkasına bakmadan. bazi kere kızannarın gūsü hır pır eder. yörüyün erenner izine, derler. su içirdirler. bir kaşıcık bırakırlar. savardı (tedavi olurdu). su içirdin kaşı bırakırsın. para bırakırsın. misir tenesi bile bıraktımız vār. knşlar yesin. -birinin başı nazar olmuş. okurlarmış, geçmezmiş. bir çırpıcık bāri vermiyor mu da saulmuyor, demiş. o da bir çırpıcık istemiş.-

yāmır yāmadınayın māye yaparıs. çanak bayramı deris. māye tepeye çıkarıs. yetmiş bin kayaya (taşa) tuncına okurus. āşçazımız-a (ağzımıza) diydiris, ıslarıs, kuyarıs torbaya. okunuk kayaları torbaya doldurus. sōra āmin ede ede kızannarla gideris bir dere-cē kuyarıs. dokerlerse kayaları dünyāyı su alacak, oradan māye tepesine çıkarıs. erenner izinin baş ucunda dua ederis. yāmır duası okurus. erenner izini elcēzimizle sāzlarıs. bir çanak su korus öncēzimize okurkan. sōra erenner izin içine onu dokeris. sōra geliris. çanak bayramımızı yaparıs. ekmeklerimizi yeris. ārtannarı gene

eve getirmeis diyni (diye) yas (yazl). örlarda bırakırs. gelen geçen yisin. tuncinayı karlar (karılar) okur. dereye erkekler de gelir. bulgar bile var geldî. geçen sene bulgârlarla barabar yaptık. kurban kestik. yedi tâne. çokta yâmir yâdı. karlar ferecelernin kaplarını başçâzına çeviriler. hocalar cübbelernin sâ uçlarını kaldırırlar. orda baylıncaya (bayılincaya kadar) âmin etmek var. dî mi sıcak gün. o düşüyo, o düşüyo oraya. ellerimizi de aşâ düru tutarıs.

tuncinadan sôra kırk bir yâsin okurus kırk bir annı yaban aşmasına. balkandan getiriyos onu. sayyos onun annarını. kırk bir bırakıyos. kırk bir yâsin okuyos onnara. uflâyos (üflüyoruz). mübinlerde uflâyos her ana. bir ana bir mübin. sôra kuran okurus öllermize. asmacımızı toplâyos, kuyyos bir dereye tekbirle. kırk bir karı okur yâsini.

otuz üç karı bir kerede okur celcelütiyeyi otuz üç kere.

kuranda gene vehüvellezi yünezzilülgayse min bâ'di ma kanatu ve yenşürü rahmete hü ve hüvel veliyyül hâmit duasını yetmiş bin kere yetmiş bin kayaya (taşa) okurus. bu da suya köncak.

salı günü çıkıyos, çârşamba, pērşembe. kaç günde bitirisek.

erkekler mâyesi ayrı olur. karılar da yardım eder. karışméis bi yere.

bi çanak karısı olur. cinsten cınsa kaliyo o mâye başı. ekmēmizi yiyos. eve gelcēmiz vakit alıyor çanâ mâye başı, kaçıyo. kim yetişirse o kaliyo mâye başı sörakı yıla. şindi artık kızandan kızana gidecek. şindi hep bir kişide duruyo. o. öldüneyin ya kızına, ya gelinnerne kalacak. cınsı kuvalar. mâye başı, kurak oldu mu, ew ew çırıyo (çağırıyor) çanak bayramı yapacas, yâmir içi diyni (diye). çanacını alıyo. içine su koyyo. hele susuz geçmes. karılar toplanıyolar, okuyolar. azcık yamaççıkların üstü kızârmâ başladı mı, semmē başladı mı otlar, ozman çıkârdık. hasıl (asıl) ayı ilisandır (nisandır) bu duanın. ilisansız da çıkarıs. ilisanda çıkarsan ticâret (mahsül) yedi yıl duasız da olurmuş.

yâ yâmurum

bit bodayım

târlada çamurum

teknede hamurum, der kızannar.

Åşe Ahmet Danalıölları
yerli, 45 yaşında, okuryazar

4. Lomec (Lomça)

kırklar günü

var öle böcekler. ta onnarın günnerini yapıyos da rubalara tırmanmasın çanā çölmē. işlémiyos. salingaç kuruyos. kızlar türkū çāriyolar. kimisi korkuyo. gitmiyo. kimisi korkmuyo, gidiyo işe. oturuyos. toplaniyos.

yılan günü

sadaka veriyos un. sabāsi kalkıyo. insnnnar. koyuyo bir çanak un, üstüne tus. veriyo dul karıya, zārı (muhtaç) insana. sabā-sı erkenden ateş yakıyos. yılannar yansın, diyos. ateş yanārken. kara pala dikéris, kirişe korus. yılannarın āzı dikilsin. hayvannarın āzına ve yelinnerine (memelerine) sarımsak sürüyos, yılannar emmesin. yilandan da eveli kalkıyos.

Adırles

gecesi para yanıyo. gök kapıları açılırmış. sabālayın sūt, yeşil kök ne bulursa getiriyo. kōyo su içine, kızannarın başlanı yıkiyo. kendisi yıkaniyo. inilsin (yeğni olsun) deye. sūtle yıkandı-na boyu būsün, saçı būsün, gaylesi bitsin. sōra sallangaç kuruyos. kızannar oynāyolar.

Elles

çobannarı pazarlarıs. o gün işleméis. Adırlesle Elles kārdaş-mışlar. o günü traş olurlāmiş.

Ekmek

var töbōle tekne mis. var elek. koyyos unu içine. eléyorus unu. éger misir unu ise karıştırıyos sıcak su karıştırısın unu. topaç olur. sōra yastaç var. onun üstünde yazıyos onu. sōr ekmek oluyo. gotvaçkaya (yemek sobasına) atıyos. pişiyō orda. misir ekmē, boyday ekmē. bis töbūle ekmek yapıyos. bir afta yimē. bayram günü geldiyeñ kolaç (poğaç) yapıyolar. taş üstünde akıtma yapı-

yolar. ölüler. için dādiyolar. cumā āşamı kimde dā var, gene akıtma, kolaç dādiyos.

Elmas Mēmet Asan
yerli, 45 yaşında, 1955

5. Ostrec (Usturça)

Serbest mükāleme örnekleri

ben gittim onnara, ama yokudu ewde. seknetarın (kâtibin) yanına gittim. açan gittik tarlaya, boydayı tolu (dolu) batırmış bulduk. ondan sorası Halil efendi, ben seninne konuşacam bir mesele hakkında. kasabaya gittim vakıt orda kârpus gördüm. stedın kadar demek. demesi (demek) sen gelmēcen berāber gidelim ha? annatiyo falan fıstık. babucumun nalçası var. putrede (fotoğrafa) çıktım. pıyka (hindi) gibi ne şişinirsin (şişirirsin kendini)? nēşil bōle yapmışın bu işi? başımıza baruş-ya da grep bālaris. anamīle (anamlara) gidiyom. buazım ārdı. köve gittim. mo-ma (hizmetçi) gitmiş. ey sen benim babucumun altısın (küstahlık-la söylenir).

6. Beglež (Begleş)

kuru salı

bir salı kaldı mı Aderleze kuru salı olur. yıl ucu. yılın son salısı. ew içinde işlenmes. işlerse yāsı kurtlanır. yāsı kokar. bunu praznik (bayram, yortu) tutarıs.

ulu pērşembe

işlenmes. işlenirse tolu (dolu) tutar. çamaşır yıkanmas. çamaşır-ları serméis. tokuçla (tokaçla) dövülmes. derede bile yıkanmas. günkü toludan korkarıs. o gün yéris, içéris, cümbüş yaparıs. bun-narın mantıfalları vardır. mantıfal atarıs. bir küpçēze. çiçek koyarıs. çiçē yüzük, küpe, boncuk bālarıs. bu awşam atılır. bir fidan altına korus küpü. sabāısı küpü korus ortaya. bir kızan çiçekleri çıkarı. māni çāris :

çaya gittim, çay bastım
 çadıra gaval astım
 pembe yanaklı dostum
 ne dedim sana da küstün.

çini çini çinçini
 öpeyim gözünün içini
 nérelerde gezérsin
 gönnümün güvercini.

al kesenin uzununu
 görsem yârin yüzünü
 omuz omuza versek
 öpesem iki gözünü.

al kese, mâvî kese
 görüştük her néyse
 ayrılmamıza çâre yok
 éger öldürülürse.

ayna attım çayıra
 şavû (şavkı) urdu bayıra
 ko sūleyen sūlesin
 işim döndü hayıra.

almayı bıçakladım
 etrafı saçakladım
 sandım yarım yanımda
 yastî kucakladım.

suya gider hop gibi
 şelvar giyer top gibi
 arkasına bakmıyor
 yauklusu yok gibi.

ewlerimizin önü bokluk(çöplük)
 dört yandan gelir sıklık(ıslık)
 beyas kıza nelik(neye) aklık
 ille kaşla kızılık(yanak boyası).

Adrelles

yıl ucu. kuzuyu keséris. ekmek yaparıs. erken kalkarıs. dere-
 den su getirıs. bayırlardan atçās, kökçēs toplarıs. suyun içine
 atarıs. bir akşam duru. yıldızlar düşer içine. sabālayın érkenden
 yıkanırıs. suyu atarıs, nérden koyunnar geçer. úrsuzlümüz oraya
 gitsin. astalını alır götürür. sōra ekmek, pide, tatlı yaparıs. sōra
 yedik mi gayrı oyuna çıkarıs.

Elles

her bir çoban çıkıyo tavana. sopasını tavana atar. pustolū
 (uğursuzluğu) atar. o günü işlenmes.

garga günü

ekérsin o günü, gargalar çıkarı ektini. o günü gene işlenmes.

sıçan günü

Adrellezin üçüncü günü. o günü işleméis. niçin (çünkü) zere
 sıçan kırkar yorganını, rubalarını. türkü çārırıs, ileniris(eğleniriz).

karamca günü

misirlerin köküne girir. sararttırır misirleri. astalanır o misirler. bumes. kararır kahlrlar. o günü gene işlenmes.

yılan günü

kalkarıs erken. bir ateş yakarıs kapı önünde. ateşten atlarıs. evin dört köşesine dört tezek koyarıs. sayaların kıyılarına (kenarlarına) birer tezek. tütüdürüs. sora alrıs bir çanak un. birer kaşık tusçās. götürürüs bir angı fıkarā insançā. ip tutulmaz o günü. niçin (çünkü) yılannar bük ip gibi olur. o sabā kızlar erken kalkar peliklerini örerler, yılan gibi bük, şılak (parlak) olsun diye. sora alaylar oynarlar, çıkıracık (tahtaravalli) yaparlar, tāta teperler, al duvacına (bir oyun) oynarlar. üç kız oynar. iki kız dārele onları dolaylarlar.

küçük bayram=kurban bayramı

cāmiden çıktıktan sora kabirlē (mezarlığa) giderler. duva ederler ölülere. sora çiri bir kasap. kurbanın iki boynuzuna iki alma geçiri. sora bir kırmızı momi (baş bezi) örter yüzüne. kına kor annına. iki kişi tutar boynuzlarından. tekbir ede ede kuyuya götürürler. kestikten sora duvasını ederler. bir kız alır tepsi. içine parçalar. üleştirir. derisini ya hocaya, ya bir dul karıya verir. sora o hoca alır cāmiden birkaç kişi. getiri. oturu yerler. kalkarlar bayramnaşırılar. gençler kalkar kartların ellerni öper, mabet ederler, dāhşırılar. birbirlerine musāfirlē giderler.

aşure

küçük bayramın ardındaki ayda yapılır. peygamber çorbası (aşure) yapılır. boydey toplanır. kızlar toplını, ayıklarlar (ayıtırlar), dübekte düverler. sora yıkarlar, elerler. sora aranda (büyük kazan) kaynadırlar. üç aranı kaynadırlar. sora siredirler. sütle şeker, kara biber, misir, bōrölce, alma salarlar içine. iki kız alır bir aranı, bir kalaylanmış kepeç ile girirler komşuların awlusu içine. o komşu çıkarı bir çanak. iki kepeç kor içine. sora başka yere. bitevi bütün kövü gezerler.

Ayşe Mustafaova Kapitanova
yerli, 70 yaşında, 1955

Ümügül Hasanova Ahmedovo
yerli, 48 yaşında

Ahmet Hasanof Küçükof
yerli, 26 yaşında, okuryazar.

Serbest mükâleme örnekleri, atalar sözleri

dēlim (diyelim) biri alacak sözü sūlesin. bra onu (bırak onu).
sus kızanım. gogu geliyo. taranbuba geliyo. te yırlaycaklar. bun-
nar utangan kızlar. çorak üstü (çorapla) gittim. te beyle (böyle)
kalmışım (kaldım). yokudu kiminnen gideyim. gelesin bize kızan
(bebek) yanna. ben dördüncü sınıfa kā gittim. gidelim yıkalım
yārları. ne düşünem (düşüneyim) mara. ben var gittim Sofyaya.
açan yāyacak kar o zaman gideces. kawgada şamara bakma. lafa
gümrük almazlar. yalanna imān bir yerde sīmas. bu hayat kırk mer-
divéndir : biri iner, biri biner. on yerde kötek ye bir yerde kötek
yēme. aladıyorum (acele ediyorum). hasta mı yattın, hasta mı baktın.
erkeksiz evi ateş yaksın. gün batısından bulut kalktı mı yāmir
olur, bereket olur. géne orda kış yarısında gök gürledi mi bere-
ket olur. balıkçıl başladı mı ötmē eyam (hava) bozular. ayşama
kadar yāmir yetişir. kakalāç (ağaçkakan) kakaladı mı eyam bozu-
lur. koyun sarsalandı mı (titredi mi. sallandı mı), çan da eder
dığır dığır, demek eyam bozular. kulların yaptından yıldırım dü-
şer. bokluktan (çöplükten, gübrelikten) otluk çıkar, otluktan bok-
luk çıkar. dünyānın hāli böyledir firilo frilo
kalırsın kurulu-bekleyor, bekleyor, kalıyor kuru āç gibi.

umdū koruk

yedī çürük.

çanaktan çini oldu, çiniden-çanak. oldu olacā
kırıldı bacā.

bāra bāra yırtıldım

çok şükür gelinden kurtuldum, demiş kaynası gelini ölmüş te.
güvēler bal gibi, gelinner acı pelin. bez dokurus, çarşaf, peşkir,
uçkur, dört gücülü çerge, iki gücülü bes.

gelin türküsü

ālama gelinim ālama
 sandıkta kaldı mārama
 gelin ālar yaşın yaşın
 oynadır gözün hem kaşın.
 atradı gitti eşigi
 sofrada kaldı kaşığı
 ālama gelinim ālama
 bükme ninenim belini.
 kız ālar yaşın yaşın
 oynadır gözün hem kaşın.
 kız gelin oluyor
 gam bizi sarıyor.
 ālama gelinim ālama

gidiyorsun en dayı (benam) olana. kınayı gelinin başına ururken şülenir. kızlar dāreyi ururlar. gelin de, sıralarından çıkıyor deye, ālar.

türkü

yūsek yūsek tepelere ew kurmasınnar.
 aşırı aşırı memlekete kız vermesinner.
 anasının bir tānesini hor görmesinner.
 uçan kuşlara mālīm(malüm) olsun, ben anacımı özledim.
 hem anamı. hem babamı, hem sil'ahimi(sılamı) özledim.
 babamın kır atı olsa, binse de gelse.
 anemin kenedi olsa, uça da gelse.
 iki eli kande (kanda) olsa, silmeden gelse.
 babamın hāpısı, altın yapısı.
 kaynatam kapısı, cehennem yapısı.
 uçan kuşlara mālīm olsun, ben anacımı özledim.
 hem anamı, hem babamı, hem sil'ahimi özledim.
 babamın somunu, boyday somunu.
 kaynatam somunu, çawdar somunu.
 babamın boyday somunu burnumda tüter.
 kaynatam çawdar somunu canıma yeter.

Ayşe Mustafafova Kapitanova

7. Bežanovo (Becanova)

Köyün tarihi

en ileri iki balkancı gelmiş. orası açlıkmiş. bir pınar varmış. görmüşler orasını. almışlar anesini (hanesini). oraya dıştırmışler. onnarlan sōra başkası da gelmiş. öle de dū başlamış olsun. bizim kū en çok iki yüz sene evelsi kurulmuş. bi bulgar annadırdı zére. bir beyin çirā varmış. yaşarmış onnar şindi Torosta (Lukovit kazasında, bugün Lozan Stankevo adını taşıyan köyde). bizim kün yeri ormannıkmış. ergeleler, beygirler otlarmış. sōra bey eve-riyo bu çocū bir zengin kızına. te böyle de başlıyor kū.

Mehmet Arif Osmanof
yerli, okuryazar, 1955

8. Plevne

Hidrelles

Hidrelleze karşı hasta bunarına gidiyorus. bir kaynacık var orda. herkes birer şişe sucās alıyor. ewlerine götürüyorlar, çocuklarına içiriyorlar. o ayşam silkinti, kırdı ne sürmüşse, toplarız onu. içine bir de kırmızı yımırta atarıs. o sabahlar. bu yımırtayı kızılcaadan saklarıs. bu otlar nekadar şirin, kızannarımız da şirinesin, būsün otlar gibi. deris. onnarı yıkarıs. hasta bunarın suyuyle hastaları da yıkarıs. Hidrelles sabāsı işte yıkandıktan sōra dereye gideris. o derede cūmbüşler yaparıs. suva arzuval (arzuhal) atarıs. k'ādın bir tarafını boyarıs. kırmızı, yeşil, māvı, nasıl renk istérsek. oymaklı oymaklı (oymalı oymalı), bademni bademni yaparıs. onu suya atarıs. kiminki yüzüne düşerse o çok iyi. kiminki ters düşer o pek ĩ dıl. bu k'atta iki çizgi vardır. onnarın ara yerine arzuvalın duası yazılır :

arzuvalım attım deryāya
deryā göndersin onu ulu mewl'āya
mewl'am bilir benim hālimi

o gün göndersin yārımı. ordan kırarıs sūt dalları. geliris eve.

giris oda içine. o dallarlan süpürs odanın orasını burasını. kış-
tan çıktımıza, evden ürsuzluk çıksın deye. baş esenni içi. sōra o
sūt dallarını yol kapısına asarıs. sōra çekiliris kantarda. ilik içi.

Fatme Feyim Ali
yerli, 55 yaşında, 1955

KISALTMALAR

alm. almanca

ar. arapça

bulg. bulgarca

ç. çoğul

Eckmann, J. *Anadolu Karamanlı ağızlarına ait araştırmalar. I. Phonetica*, „Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi“, VIII, cilt 1-2, Ankara, 1950, s. 165-200.

fa. farsça

fr. Fransızca

ing. İngilizce

isp. İspanyolca

ital. İtalyanca

KTBR M. Mollova, *Un monument turc en cyrillique*, RO, 32, 1968, s. 31-59.

lat. Latince

Nevrokop M. Mollova, *Nevrokop Türk ağızı (elyazması)*

OT M. N. Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İst., 1965.

Samy-Bey *Dictionnaire turc-français*, İst. 1885.

SDD *Türkiyede halk ağzından söz derleme dergisi*, İst., 1939-1951.

sr. hr. Sırpça-Hırvatça

t. Tekil

t. Türkçe

TS. *Türkçe Sözlük*, TDK yayınları-sayı : 293, Ankara, 1969.

yun. Yunanca.